PROFESSIONAL

Брой 11, година IV, декември 2012

ISSN 1314-0574

ПРИЛОЖЕНИЕ

Разпространява се безплатно

ПРОФИСЕК

ПРОФЕСИОНАЛНА СИГУРНОСТ

РИСК МЕНИДЖМЪНТ

ФИРМЕНА СИГУРНОСТ

ЗАЩИТА НА ИНФОРМАЦИЯТА

СИСТЕМИ ЗА СИГУРНОСТ

website: www.profisec.bg
адрес: гр. София, ул. Бигла 16А, вх. Б
тел./факс: 02/962 05 23

Автор: доц. д-р Камен Пенков Пенков

ДЕЙСТВИЯ НА ПОЛИЦИЯТА ЗА РАЗКРИВАНЕ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯ НА ПЪРВОНАЧАЛНИЯ СТАДИЙ НА ДОСЪДЕБНОТО ПРОИЗВОДСТВО

1. Предпоставки за успешното разкриване на престъпления.

Своевременното и качествено провеждане на действията по разследване и оперативно-издирвателните мероприятия на полицията позволява да се фиксира първоначалната обстановка на местопроизшествието, да се осигури изземване на следи и предмети, имащи доказателствено значение, да се получи най-пълна информация за пострадалите и свидетелите във връзка с извършеното престъпление.[1] За преодоляване на тази негативна тенденция и бързо постигане на разкриваемост на сложните и особено опасни престъпни действия се прибягва към формирането на разследващи групи с привличането в тях на оперативни работници и районни полицейски инспектори, което позволява по-активното използване на наличните сили и средства[2].

Важна предпоставка за качествено разследване в досъдебното производство е прилагането на ***принципа за специализация***. Той се заключава в определяне на разследващи полицаи, оперативни работници, които се ангажират с разкриването и разследването на конкретни категории престъпления[3].

Целта на специализацията е постигането на качествено разследване в досъдебното производство и повишаване на ефективността на дейността по разкриване на престъпленията. Максималното използване на оперативно-издирвателните способи и средства на полицията допринася за установяване и изобличаване на виновните лица; за организация на дейността по разследването им; осигуряване на охрана на местопроизшествието; незабавно посещаване на същото от дежурната оперативна група; установяване на свидетели и други източници на доказателствена информация.

Максималното приложение на научно-технически средства при разследването в досъдебното производство се свързва **с привличането на специалисти** за участие в провежданите действия по разследване в предвидените от закона случаи. Те оказват помощ в издирването на следи и веществени доказателства; могат, благодарение на своите познания и на основата на задълбочения анализ на следите и предметите, да направят обосновани предположения за направлението, в което трябва да се работи, при издирването на извършилите престъплението лица.

Успешното разкриване и разследване на престъпленията в значителна степен е обусловено от **взаимодействието между разследващия полицай и оперативно – издирвателните органи на полицията**. Това взаимодействие предполага: съединяване на техните усилия в разкриването на престъпленията, съгласуваност на действията им при стриктно спазване изискванията на закона и самостоятелност при изпълнение на задълженията от всички участници, и трябва да се осъществява от началото на разследването до неговото приключване.

Помощта на гражданите при разкриването на престъпленията е от съществено значение. Формите на връзка с населението са разнообразни. Те могат да включват беседи с отделни граждани, могат да имат и конфиденциален характер, както и да се използват средствата за масова информация - радио, телевизия, печат. Каква форма ще се използва при работа с населението във всеки конкретен случай решава водещият на досъдебното производство или натоварения от него оперативно-издирвателен орган на полицията.

Успехът при разкриването на престъпления до голяма степен е в зависимост от осъществяването на **системен контрол** от страна на ръководителите върху участниците, натоварени с провеждането на досъдебното производство. Контролът трябва да предвижда, на първо място, проверката на всички версии по досъдебното производство и пълнота при изясняване на обстоятелствата във връзка с извършеното престъпление, изпращане на ориентировки и задачи на отделни служители на полицията, използване на информацията от криминалистическите картотеки и оперативно-издирвателните отчети, а също и други данни, получени по оперативен път.

2. Първоначални процесуално – следствени действия.

От своевременния и качествен оглед на местопроизшествието до голяма степен зависи разкриването на престъплението. ***Своевременността*** предполага посещение на местопроизшествието и провеждане на оглед незабавно след получаване на съобщението за извършено

---

[1] Общоизвестно е, че при забавяне на неотложните действия по разследването извършителите на престъплението могат да променят своето местопребиваване, да унищожат следите, които ги изобличават, и да укрият, реализират предмета на престъпно посегателство. За съжаление в практиката не са малко случаите, когато действията по разследването не се провеждат своевременно.

[2] Качественото разследване налага провеждането на всички необходими действия, фиксирането при провеждане на всяко отделно следствено действие на целия обем от информация, имаща отношение към разследвания случай, максимално използване на оперативно-издирвателните възможности на полицията, планиране както на отделните действия по разследването, така и на оперативно-издирвателните мероприятия, провеждани във връзка с тях.

[3] Пример за това е въвеждането в Наказателно-процесуалния кодекс на новата глава Тридесет и първа „а“, чрез която специализацията обхваща създаването за нуждите на успешната борба с организираната престъпност и специално посочени в чл. 411 „а“ тежки престъпления на специализиран наказателен съд, специализирана прокуратура, специализиран следствен отдел към тази прокуратура и специализирани разследващи полицаи в МВР, определени със заповед на министъра на вътрешните работи.

престъпление[4]. Във връзка с това Наказателно-процесуалният кодекс отнася огледа към неотложните действия по разследването. Провеждането му в неотложни случаи, каквито са фиксираните в чл. 212, ал. 2 на НПК, се счита за начало на започване на досъдебно производство, т. е. не е необходимо издаването на специално постановление за образуване на досъдебно производство.

Важна елемент от организацията на огледа е ***организацията на охраната на местопроизшествието***. Целта е съхраняване на обстановката, следите и предметите, имащи значение за конкретното досъдебно производство[5]. Полицейският служител, който пръв пристигне на местопроизшествието, е длъжен: да вземе мерки за оказване на медицинска помощ на пострадалите, а при необходимост да организира тяхното транспортиране в медицинско заведение; да установи очевидците на местопроизшествието, като запише тяхната фамилия и адрес и им предложи да останат на местопроизшествието до пристигането на разследващия полицай или полицейския служител, на когото е възложено извършването на огледа; да вземе мерки за запазване на следите и предметите, които имат значение на доказателства [6].

Успешното провеждане на огледа в значителна степен зависи от ***добрата организация на посещението на местопроизшествието от оперативната група, оборудвана с необходимата криминалистическа и специална техника***.

Организацията на посещението на местопроизшествието от оперативната група е задължение на дежурния в съответното подразделение на МВР. В тази група трябва да влизат разследващият полицай, служител от Криминална полиция, специалист криминалист, а при необходимост и специалист кинолог.

Оперативната група трябва да разполага с научно-технически средства за специалиста, необходими за откриване и качествена фиксация на следи и други веществени доказателства - фотографска и осветителна апаратура, специални устройства за ограждане на местопроизшествието, различни издирвателни прибори, таблици с номера за обозначаване на фотографираните обекти и др.

При пристигане на местопроизшествието оперативната група трябва да действа по определен план, който включва: оказване на медицинска помощ на пострадалите, когато това е необходимо; отстраняване от местопроизшествието на случайни, странични лица; други действия, които е необходимо да бъдат извършени от служителите на полицията, първи пристигнали на място; изясняване на времето, характера и обстоятелствата във връзка с произшествието чрез очевидци и потърпевши, а също и чрез служители на полицията, пристигнали първи на местопроизшествието; организиране преследването на укриващия се извършител; вземане на мерки за съхраняване (запазване) на следите и предметите, имащи доказателствено значение; провеждане на непосредствен оглед на местопроизшествието.

Необходимо е да се осигури връзка между оперативната група и съответното полицейско звено, като е целесъобразно тя да бъде възложена на служител от Криминална полиция. Съобщаваната от него информация трябва да се използва за ориентиране на Патрулно-постовата служба, служителите от Пътната полиция и съседните полицейски звена относно обстоятелствата на престъплението и необходимите мерки за установяване и задържане на виновните лица. На местопроизшествието всеки член на групата изпълнява своите функционални задължения в пределите на предоставените му пълномощия. Разследващият полицай провежда огледа и ръководи действията на всички участници в него, съставя протокол за оглед и другите документи. Инспекторът или служителят от Криминална полиция оказва съдействие на разследващия полицай и изпълнява поставените му от него задачи, провежда комплекс от оперативно-издирвателни мероприятия, насочени към установяване на лицата, извършили престъплението. Специалистът е експерт и оказва помощ на разследващия полицай при изясняване механизма на произшествието, при откриването, фиксацията и изземването на следи и предмети, имащи значение за разследването на престъплението, изказва съображения относно природата на установените следи, причините за появяването им на местопроизшествието, както и за едни или други предмети, намерени там, и за възможностите да се използват за разкриване на престъплението.

Огледът на местопроизшествието се разделя на два стадия: общ и детайлен.

Общ оглед. В зависимост от конкретните обстоятелства е необходимо запознаване с мястото на произшествието и определяне на границите на огледа. Важно е да се обърне внимание на установените обстоятелства, даващи възможност да се организира незабавното преследване на извършителите и издирването им чрез оперативно-издирвателните методи[7]. По-нататък трябва да се уточни последователността на огледа - първо трябва да бъдат огледани обектите, имащи основно значение за разкриване на престъплението. При общия оглед се фиксират мястото на произшествието и намиращите се на него следи, предмети и тяхната взаимовръзка с обкръжаващата обстановка. Това се постига чрез измерване от избрани отправни точки, чрез мащабно отражение на откритите следи и предмети върху

[4] Това дава възможност да се установят на местопроизшествието всички материални изменения, които са възникнали в резултат на действията на виновните лица.

[5] При постъпване на съобщение за извършено престъпление дежурният е длъжен да вземе мерки за охрана на местопроизшествието. За тази цел той трябва да постави съответните задачи на най-близките до местопроизшествието постови и патрулни наряди и незабавно да изпрати на място свой помощник, районен инспектор, дежурен полицай от резерва.

[6] Ако на потърпевшия са причинени телесни повреди и той се намира в медицинско учреждение, на място следва да се изпрати служител на Криминална полиция или районен инспектор с цел получаване на необходимата информация и установяване на виновните лица.

[7] При определянето на границите на огледа е необходимо да се обхване цялата обстановка на местопроизшествието, да се установят, фиксират и изземат всички следи и предмети, имащи значение за разследването.

схеми и планове, чрез ориентиращо и обзорно фотографиране.

Детайлен оглед. Последователността на детайлния оглед зависи от характера на произшествието, неговата специфика, особеностите на местопроизшествието, територията, където се намира обектът на огледа.

За откриване на следи и други веществени доказателства трябва да се извърши оглед не само на местопроизшествието, но и на окръжаващата го местност. Следи могат да се образуват от непосредственото въздействие на извършителя (следи от ръце, крака, зъби, от кръв и др.), от оръдията на престъплението, с които си е служил (следи от взлома, от изстрела и т. н.), от транспортните средства, които е използвал при извършване или прикриване на престъплението. Необходимо е също да се отчита, че на местопроизшествието могат да се открият и следи, оставени от потърпевшите или от странични лица.

За външните белези на виновните лица може да се съди по оставените следи от ръце, крака, дрехи, цвят на откритите косми, размер на отвора, през който извършителят е проникнал в помещението, където е извършено престъплението, и т. н. Тези следи трябва да се използват от оперативно-издирвателните органи на полицията за издирване на виновните лица, като се извършат проверки в автоматизираните информационни системи на МВР и картотеките. Целесъобразно е също предметите и вещите, оставени от извършителя на местопроизшествието, да бъдат фотографирани, а снимките да се размножат и използват за установяване на собствениците на тези предмети.

Огледът на следите и предметите дава възможност да се определи почеркът на извършване на престъплението. Той от своя страна допринася за разкриването на престъплението чрез информационните фондове на МВР и картотеките в тях, изградени въз основата на начина на извършване на даден вид престъпление. Чрез тях може да се провери не е ли извършвано преди това престъпление по аналогичен способ. Със същата цел може да се използва и картотеката с неразкритите престъпления, както и да се проучат архивни досъдебни производства.

Изучаването на различните следи и предмети, открити при огледа, и резултатите от **беседите с гражданите на местопроизшествието позволяват** да се изградят обосновани версии за установяване на лицата, извършили престъплението. Ако данните от огледа дават възможност да се състави версия за мястото, където вероятно се намира извършителят, то тя незабавно се проверява от оперативните органи на Криминална полиция.[8]

Заподозреният се докосва до различни предмети, които могат да оставят следи върху неговото тяло, да повредят дрехите му или използваните от него вещи. Възможността за оставяне на такива следи трябва да се има предвид при огледа и да се отчита при издирвателната дейност на Криминална полиция.

3. Други действия по разследването и оперативно-издирвателните мероприятия.

Разкриването на престъплението до голяма степен зависи от своевременното и качествено провеждане не само на огледа на местопроизшествието, но и на другите действия по разследването и оперативно-издирвателните мероприятия. Тук съществено значение имат ***разпитът на пострадалите, свидетелите и заподозрените лица, както и насоките, в които ще се проведат неотложните оперативно-издирвателни мероприятия.***

3.1. Установяване и разпит на свидетели от разследващия полицай.

Важно значение за разкриване на престъплението има ***своевременното установяване на свидетелите.*** На първо място е необходимо да се уточнят свидетелите очевидци. Тази дейност се извършва както от провеждащия разследването, така и от оперативния работник от Криминална полиция. Установяването на очевидци на произшествието става при беседите с намиращите се на мястото граждани. Това дава възможност за бързо получаване на информация относно извършеното престъпление и извършителите и за незабавното организиране на тяхното издирване, което е основна задача на оперативно-издирвателните органи.

Мероприятията, провеждани с цел установяване на очевидци, могат да бъдат най-разнообразни: беседа на местопроизшествието с граждани, които могат да съобщят някакви сведения за очевидците; изясняване на тези сведения при проведените от разследващия орган разпити; провеждане на беседи с живеещите в най-близките сгради до местопроизшествието, с работници и служители в учреждения, организации и предприятия; в отделни случаи отправяне на запитвания до други звена на Министерството на вътрешните работи; съобщения в местния печат, по радиото и телевизията; в случаите на извършване на престъпления с използване на транспортни средства се провеждат беседи с работниците, извършващи ремонти по пътя в района на местопроизшествието, с работещи в автостопанства, сервизи и ремонтни работилници; провеждане при необходимост на оперативно-издирвателни мероприятия с цел откриване на други свидетели, които, макар и да не са били очевидци на произшествието, могат да съобщят сведения, имащи значение за досъдебното производство.

При разпитите на очевидци на първо място трябва да се установят **характерните белези на издирваните лица** по **метода на словесния портрет**[9]**.** След разпита на такъв свидетел следва да се използва специалистът- експерт, владеещ методиката на словесния портрет в издирвателната дейност, който може успешно да изпълни задачите, свързани с издирването на извършителите. Установяването на

[8] Откритите при огледа следи и предмети, имащи доказателствено значение, трябва да се използват от разследващия полицай при разпитите на пострадали и свидетели и при провеждането на други действия по разследването с цел установяване и разобличаване на виновните лица.

[9] Методът на словесния портрет ще бъде разгледан детайлно по-нататък в изложението.

външността предполага също изясняване и на всичко онова, което е характерно за нея. На свидетелите **се предоставят фотоалбуми,** с каквито полицията разполага, може да се организира посещение на **възможните места за появяване на заподозрените**. Изясняват се и особеностите в произношението им, техните имена, прякори, ако са произнесени при извършване на престъплението. Тази информация може да бъде използвана ефективно в оперативно-издирвателната дейност на Криминална полиция.

Важно значение има също установяването на **направлението**, в което са се отправили извършителите. Ако са използвали транспортно средство, трябва да се уточнят марката му, неговият цвят, наличието на повреди по него или превозван товар и др.

За осигуряване на пълно и всестранно разследване по досъдебното производство е необходимо също: да се изяснят обстоятелствата, отнасящи се към събитието на престъплението (време, място, способ, обстановка, предшестваща престъплението, в момента на извършването му и след него); да се уточни поведението на извършителите до, в процеса и след извършване на престъплението; по дела за престъпления, извършени от група лица, се полагат усилия за изясняване ролята и характера на действията на всеки от участниците; да се установят мерките, които са предприели заподозрените, за прикриване на следите от престъплението; да се уточни поведението и състоянието (трезвен, пиян и т. н.) на пострадалия до, в момента и след престъплението; да се изясни местопребиваването на разпитвания свидетел по отношение мястото, където е извършено престъплението; да се определи съществуват ли обстоятелства, смекчаващи или утежняващи отговорността на извършителите; да се съберат сведения за причините и условията, които са способствали за извършване на престъплението.

Към **подготовката за разпит** се отнасят дейностите: грижливо изучаване на материалите по досъдебното производство, оперативно-издирвателните данни и определяне на тази основа на кръга от обстоятелства, които трябва да се изяснят; запознаване със специфичните въпроси, които е необходимо да бъдат изяснени, чрез ползване на подходяща литература или консултации със специалисти; събиране на сведения за личността на свидетеля (биографични данни, морален облик, отношение към работата, особености на характера, поведение в семейството).

На базата на всички тези данни се съставя на план за провеждане на разпит. Ако досъдебното производство е сложно от фактическа гледна точка, се препоръчва изготвянето на подробен писмен план за провеждане на разпит, а при други случаи може да бъде съставен само списък от въпроси, като се посочи тяхната последователност. Планът осигурява целенасоченост и пълнота при провеждане на разпита.

Понякога е целесъобразно дори да се състави схема (план) на местопрестъплението и свидетелят сам да възпроизведе върху нея обстановката. Тази схема (план) трябва да бъде подписана от разпитвания и да бъде приобщена като приложение към протокола за проведения разпит. До получаването на показанията на свидетеля не трябва да му се показва схемата, изготвена от полицейския служител при огледа на местопроизшествието. Това може да се наложи, ако се установят известни противоречия, които се изясняват чрез задаването на допълнителни въпроси. Когато свидетелят може да даде пълни и точни показания непосредствено на самото местопроизшествие, този разпит следва да се проведе там.

Възможни са случаи, когато свидетели, заинтересувани от изхода на досъдебното производство, могат да укрият или да изясняват неточно и невярно обстоятелства във връзка с извършеното престъпление. Това налага получаване на информация за разпитваното лице. Полицейският разследващ орган може да провери достоверността на показанията на свидетеля чрез задаване на контролни въпроси - т.е. такива, чиито отговори дават възможност да се провери точността на данните, с които разполага провеждащият разпита.

При разпита на свидетелите е необходимо да се изясняват обстоятелства, имащи значение не само за установяване и изобличаване на виновните лица, но и такива, които с течение на времето могат да бъдат забравени и с това да се попречи на разкриването на обективната истина. За установяване на виновните лица трябва да се събират максимално възможните сведения, затова е необходимо провеждането на своевременни разпити на всички известни по досъдебното производство свидетели.

3.2. Разпит на пострадали от престъпление

Особеностите на тактиката за разпит на пострадалото лице са аналогични с тези при разпит на всеки свидетел, но допълнително е необходимо да се изясни: подозира ли то някого в извършването на престъплението; каква е степента на познанство или взаимоотношение със заподозряното лице; при какви обстоятелства пострадалото лице се е оказало на местопроизшествието; налице ли са изменения в обстановката на местопроизшествието; в какво състояние се е намирало в момента на извършване на престъплението.

В случаите, когато е отнето имущество, се уточнява мястото, където това е извършено, начинът, по който се е заключвало помещението, имало ли е сигнализация, изяснява се какви вещи са отнети противоправно и техните особености. Ако похитените вещи имат номера, разследващият следва да прояви интерес не се ли съхраняват документите, свързани с това обстоятелство. Пострадалото лице може да даде по-подробни и точни данни от свидетеля относно предметите, използвани при прилагане от извършителя на насилие или заплаха за насилие.

Ако от момента на извършване на престъплението е изминало малко време, при огледа на следите и предметите може да се изясни направлението, в което се е укрил извършителят. Разследващият полицай е длъжен да организира издирването му, като в тези случаи се използват най-вече служителите от Криминална полиция, но също и районни инспектори, служители от Пътна полиция и т. н.

4. Издирване на лица и вещи.

4.1. Видове издирване.

Издирването може да обхваща лица и вещи и да бъде местно, общодържавно и международно.

Органите на Криминална полиция издирват лица, за които има установени данни: че са участвали в престъпна дейност и не е известно тяхното местонахождение; укриващи се обвиняеми и подсъдими; избягали от арест, конвой и места за задържане под стража; безследно изчезнали лица; военнослужещи, отклонили се от военна служба; избягали от болници, клиники, диспансери или изолатори за душевно или заразно болни; отвлечени лица; лица, за които е постановено принудително довеждане; лица, за които са постъпили искания от надлежните органи за установяване на адреса на местоживеене или срещу които се водят съдебни и досъдебни производства; лица - свидетели и пострадали от престъпление, по водени съдебни и досъдебни производства.

Неотложните издирвателни действия се провеждат при издирването на лица, които са: избягали от арест - конвой или помещение за задържане; отвлечени; извършители на тежки престъпления, установени веднага след извършване на престъплението; отклонили се неправомерно от дежурство със служебно оръжие; притежаващи общоопасни средства, когато има данни за злоупотреба с тях[10].

4.2. Местно издирване на лица.

Местното издирване представлява комплекс от мероприятия, осъществявани в зоната на отговорност на съответната криминална служба на полицията и на вероятните места за пребиваване или появяване на лицето. То се извършва от посочените органи по предварително изготвен план с издирвателни мероприятия и построени версии във възможно най-краткия срок (не повече от 7 дни). Местното издирване се осъществява във взаимодействие с останалите видове полицейски органи, включително и със съдействието на регионалните служби „Военна полиция".

Местното издирване започва с регистриране на сигнал или съобщение в криминалната служба на полицията, които в някои случаи са придружени и с преписи от присъди, постановена мярка за неотклонение „задържане под стража", постановено „принудително довеждане от съда или от органите на досъдебното производство" и документи от други органи, имащи законно основание да изискват издирване на лица. Издирваното лице се обявява в ежедневен бюлетин в раздела „Издирвани лица", където се посочват установъчните му данни, местоработата му, от кога е в неизвестност, кой и за какво го издирва. Издирваното лице се регистрира в база данни „Издирвани лица" - централизиран информационен фонд на МВР за цялата страна.

10 Когато се налага извършването на неотложни издирвателни действия, веднага след събирането на необходимия минимум установъчни данни за издирваните лица същите се включват в раздела „Издирвани лица" на ежедневно издавания бюлетин на полицията и незабавно се обявяват за общодържавно издирване, като се изготвя план за неотложни издирвателни мероприятия. Тези действия се извършват в срок до 24 часа от получаването на сигнала. За издирваните лица, за които има данни, че ще напуснат страната, незабавно се уведомява оперативният дежурен център на Гранична полиция - МВР.

След регистрирането на материалите за местното издирване се извършват **първоначални издирвателни действия** в срок до 72 часа, които включват: справки по националните автоматизирани информационни фондове на МВР и другите документални фондове, намиращи се във ведомствата, в които е необходимо да се извърши справка за издирвания обект; задълбочено проучване на обекта по местоживеене и по месторабота с цел установяване на неговите връзки и местопребиваването му; организиране и провеждане на издирвателни мероприятия сред близки, роднини, приятели и съученици на обекта, за които има данни или се предполага, че ще влязат във връзка с него; извършване на явни проверки, огледи и претърсвания на всички места, за които има данни, че лицето може да се укрие; търсене и изземване следи в помещение и от вещи, с които издирваното лице е имало контакт.

При провеждане на издирвателните мероприятия се събират данни и факти, които дават възможност да се установи местонахождението на обекта, да се изгради **психологически портрет на издирваното лице** и да се прогнозират евентуалното му поведение в бъдеще. При претърсване на местности и преследване на издирвани лица могат да участват формирования и структури както на МВР, така и на Министерство на отбраната след съгласуване по установения ред[11].

След първоначалните издирвателни действия на местното издирване служителят, който го е провел, изготвя подробна справка за извършеното и за резултатите, като попълва две карти за издирваното лице. Те съдържат: вида на издирването (местно, общодържавно, международно); от коя полицейска служба и служител е започнало издирването; ден, месец, година; вид и номер на преписката или досъдебното производство; категорията на издирваното лице (избягали от местата за лишаване от свобода; избягали от арест и конвой; с влязла в сила присъда „лишаване от свобода"; с мярка „задържане под стража"; с мярка за „принудително довеждане" по НПК; отвлечени лица; издирване по линия на ИНТЕРПОЛ; незаконно пребиваващи чужденци; издирвани лица по линия на Закона за отбраната и въоръжените сили на Р България; малолетни и непълнолетни: безследно изчезнали, отвлечени, напуснали дома си, отклонили се от домовете за временно настаняване, от възпитателни училища - интернати, приюти и други специализирани заведения); безследно изчезнали лица; издирване за принудително лечение; за установяване на адрес.

Служителят, провел първоначалните издирвателни мероприятия, оформя материалите в издирвателна преписка, която докладва с конкретно мотивирано предложение на прекия си началник. За лицата, за които има постановена мярка за неотклонение „задържане под стража", постановено принудително довеждане или влязла в сила присъда „лишаване от свобода", в издирвателната преписка се прилага заверено копие на постановлението, определението или

11 Вж. Инструкция от 18.07.2011 г. за взаимодействието между Министерството на отбраната и Министерството на вътрешните работи (ДВ, бр. 60/05.08.2011 г.).

копие от присъдата, мотивите и свидетелства за съдимост на лицето.

За обвиняемия и подсъдимия, за който има разпореждане за настаняване в местата за лишаване от свобода, към издирвателната преписка, освен постановената мярка за неотклонение, се прилагат: писмено разпореждане от съответния прокурор или съд за настаняване в местата за лишаване от свобода; справка-извлечение от обвинителното заключение или обвинителния акт.

Лица, които са в неизвестност и срещу тях се водят наказателни дела, се издирват от регионалните (областните) звена на Криминална полиция по подсъдност на делата. Лицата, които се укриват от изтърпяване на наказанието „лишаване от свобода“, се издирват от Криминална полиция по постоянен адрес, освен ако прокуратурата не е възложила издирването на друга служба. Лицата, укриващи се от изтърпяване на наказанието „пробация“ се издирват от органите на Криминална полиция по настоящия адрес на осъдения, а когато този адрес е извън територията на Република България - по постоянен адрес.

За издирването на изчезнали, отвлечени, укрили се лица или военнослужещи в отклонение от военна служба в условията на международни военни мисии в чужбина и по отношение на чуждестранни военни контингенти на територията на Република България, служителите на служба „Военна полиция“ действат при условията на сключен международен отговор, по които Република България е страна, или на принципа на взаимността за конкретната военна операция (мисия). В последния случай неотложните издирвателни действия и първоначалните издирвателни действия се организират и провеждат от регионалната служба „Военна полиция“ по местоизвършване на деянието.

Местното издирване на лица и действията по идентификация на трупове или лица с неустановена самоличност се прекратяват при: установяване или задържане на лицето и предаването му на инициатора на издирването с протокол; идентифициране на трупа (лицето); прекратяване на правоотношението за изпълнение на служебни или трудови правоотношения; отпадане на необходимостта от издирване - смърт на лицето, постановена условна присъда, прекратяване на съдебното производство, доброволно завръщане в местоработата и др.

При обявяване на общодържавно издирване по образувано военно досъдебно производство материалите от издирвателната преписка се присъединяват към него.

4.3. Издирване на лицето чрез оставените от него следи на местопрестъплението.

При огледа на местопроизшествието е възможно да се открият следи, оставени от палците на ръцете на извършителя, които са годно средство за откриването му. Отпечатъците от палците съдържат значителна информация за човека, който ги е оставил. Тяхното изучаване дава възможност да се определят полът на лицето - мъжки или женски, приблизителната му възраст, ръстът, а в някои случаи и професията му. Тази информация се използва в досъдебното производство при построяването на издирвателните версии. При определени обстоятелства съществено значение могат да имат и следите, оставени от ходилата присъствалото на местопроизшествието лице. Чрез тях може да се определи посоката, в която се е отдалечил извършителят или участникът в престъплението, да се установят местата, където са укрити вещи, послужили за извършване на престъплението или които са предмет на престъплението, труп на лице. Криминалистическо значение имат и следите от обувки. В практиката не рядко издирването се свързва със следите, оставени от зъбите на заподозрения, които могат да бъдат открити по използвани от него на местопроизшествието хранителни продукти като шоколад, плодове и др.

При издирването на виновните лица важно значение имат оставените следи от кръв, слюнка и др. Особено голяма роля играят следите от кръв, тъй като дават възможност да се изяснят редица обстоятелства във връзка с извършеното престъпление.[12] Всичко това успешно може да бъде използвано с издирвателна цел. Еднаква тежест с определянето на кръвната група имат и такива отделяния от организма като гной, пот, сперма и т. н. Миризмите също играят роля при издирването както на хора, така и на вещи.

Миризмите са газообразни образувания, затова веществото, което се явява техен източник, трябва да притежава способността да преминава от твърдо или течно състояние в газообразно. Газообразните вещества могат да се разтварят, смесват и т. н. Според източника на тяхното образуване следите миризми се делят на три вида: следи, източник на които е самият човек или носените от него дрехи, обувки и други предмети, отделящи миризма; следи, които имат за източник растения, насекоми, животни, които, докато не влязат в контакт с човека, не носят никаква информация за него; следи, които имат в своите молекули миришещо вещество, отделящо се в обкръжаващата среда - например миризмите, които се отделят, когато източникът се намира продължително време в дадено помещение (в стаи със затворени прозорци тези миризми се съхраняват продължително време, а при отворени прозорци бързо се разсейват).

Възникването и развитието на криминалистическата одорология е свързано не със свойствата, които притежава човекът, а със свойствата на служебното куче, което има качествата на анализатор на различните видове миризми. Като характеризира свойствата на служебното куче, френският криминалист Л. Жерарден пише: „Човек разпознава своите приятели по лицето им, а кучето разпознава своя стопанин по комплекса от неговите миризми... Главното в този свят са миризмите...“[13] Работата със служебните кучета в полицейските служби у нас трябва да отбележим преди всичко помощта, която те оказват при издирване на тайници за наркотични вещества на граничните контролно-пропускателни пунктове на страната ни.

---

[12] Например да се установи кръвната група на извършителя, а също и да се диференцира кръвта на свойствени за нея подгрупи.

[13] Жерарден, Л. Бионика. М., 1971, с. 85.

4.4. Издирване чрез използване на метода „словесен портрет“.

Словесният портрет се въвежда в полицейската практика още през 1885 г. от френския криминалист Алфонс Бертилион, който пръв изготвя инструкции за описание на външността. С помощта на словесния портрет се решават основно две задачи: разкриване на издирваните лица по специфични признаци на тяхната външност; установяване на личността и задържане на извършителя по признаците, включени в системата „словесен портрет“.

Първата задача се решава основно в процеса на оперативно-издирвателната дейност на Криминална полиция, а втората - чрез провеждане на експертиза.

При изграждането на словесен портрет понастоящем се имат предвид следните данни: видима възраст (от - до години, пол); ръст (за мъж, за жена, нисък - до 150 и до 160 см; среден до 161 и до 170 см, висок - до 176 и до 190 см, много висок - над 190 см; телосложение (пълнота - много слаб, слаб, нормален, пълен, много пълен); коса (форма и цвят, особености); лице (форма, цвят, особености, вежди, нос, зъби, челюст, брада, уши); очи (цвят, особености); други особености (тикове, говор и слух, заболявания, особености в походката); белези (вид, форма, местоположение, разположение); татуировки (вид, форма, местоположение, разположение); облекло.

Главните принципи на използване на словесния портрет се свеждат до: отделяне на внимание предимно върху чертите на лицето, всестранно описание на външността на човека, включващо както статичните, така и динамичните признаци; описание както на естествените разновидности на формите на тялото на човека, така и на анатомичните особености, в т. ч. и функционалните недостатъци; фиксацията на признаците в словесния портрет се осъществява в две положения на лицето - анфас и профил; описваните в словесния портрет части на тялото се характеризират по тяхната големина, форма, положение и особености, а при описанието на кожата, очите и косите се посочва техният цвят; при описание на признаците по правило се прилага тричленна градация: голям, среден, малък, а при необходимост - петчленна (много голям, голям, среден, малък, много малък); комплексът от описвани признаци се подчинява на целите на описанието (експертно отъждествяване на личността, издирване на виновно лице, установяване личността на неопознат труп и т. н.).

При съставянето на словесен портрет понякога е възможно използването и на фотографски снимки, открити на местопроизшествието.

При разпознаване чрез метода на словесния портрет голямо значение имат професионалната подготовка и практическият опит на оперативния работник.

В дейността по разкриване на извършителите на тежки престъпления по метода на словесния портрет широко се използват постиженията на кибернетиката[14] и електронно-изчислителната техника, за което свидетелстват изградените автоматизирани информационни фондове по различни признаци[15].

4.5. Ролята на полицейската регистрация при издирване на лицата.

Полицейската регистрация е дейност по обработване на лични данни на лицата, привлечени като обвиняеми за извършено умишлено престъпление от общ характер, която се осъществява при условията на ЗМВР с цел превенция, предотвратяване и разкриване на престъпление или за дейности, свързани със защита на националната сигурност и опазване на обществения ред.

Данните от полицейската регистрация се съхраняват в информационните фондове на МВР: документални информационни фондове - „Полицейски регистър“, „Картотека полицейска регистрация“, „Централна дактилоскопна картотека“, „Дактилоскопни картотеки“; автоматизирани информационни фондове - АИС „Централен полицейски регистър“, АИС „Интегрирана регионална полицейска система“, „Национална ДНК база данни“, „Национална Шенгенска информационна система“.

Полицейската регистрация се извършва в Столична дирекция на вътрешните работи (СДВР); областните дирекции на вътрешните работи (ОДВР); районните управления към тях; регионалните дирекции „Гранична полиция“; граничните полицейски управления (ГПУ) към Главна дирекция „Гранична полиция“; районните управления „Транспортна полиция“.

Разследващите полицаи извършват полицейска регистрация на посочените по-горе лица чрез служителите, извършващи експертно-криминалистическа дейност (експерт-криминалистите).

Полицейската регистрация на лица по досъдебни производства, водени в Главна дирекция „Национална полиция“, Главна дирекция „Борба с организираната престъпност“ и териториалните звена на тази дирекция, се извършва в Столичната дирекция на вътрешните работи, областните дирекции на МВР и в районните управления, в чиито район лицето е привлечено като обвиняем[16].

4.6. Общодържавно (национално) издирване.

То представлява комплекс от издирвателни, научно-технически, справочно-информационни и други мероприятия, осъществявани на територията на страната с цел откриване на издирвани лица, идентифициране на трупове (части от труп) или лица с неустановена самоличност. Към общодържавно издирване се пристъпва в следните случаи: когато местното издирване на обекта не е дало резултат; при извършване на неотложни издирвателни действия на лица, военнослужещи и избягали от арест,

---

[14] Кибернетиката е наука за най-общите закономерности на управлението, независимо в каква сфера се осъществява то (социална, техническа, биологична). публикува фундаменталния си труд „Кибернетика или управление и връзка в животното и машината“.

[15] Вж. ДВ, бр. 62 от 1 август 2006 г.; С писък на централизираните национални автоматизирани информационни фондове (системи) в МВР.

[16] Вж. Наредба № Із-701/17.03.2011 г. на МВР за реда за извършване на полицейска регистрация - ДВ, бр. 27/01.04.2011 г.).

конвой, от помещения за задържане, отвлечени, извършители на тежки престъпления, отклонили се неправомерно от дежурства и караули със служебно оръжие, които не са дали желания резултат.

Общодържавното издирване се предприема въз основа на въведени данни за обектите в автоматизираната информационна система „Издирвателна дейност“ на МВР.

Служителят, водещ издирвателната преписка, подготвя следните документи: мотивирано писмено предложение за обявяване на общодържавно издирване, утвърдено от съответния областен директор на МВР, съответно директор на регионалната служба „Военна полиция“ или упълномощени от тях длъжностни лица; подробна писмена справка за проведените мероприятия и резултатите от издирването; карта за издирваното лице с посочен вид на издирването и мярката за прилагане; документи, даващи право за задържане и конвоиране на издирваното лице.

Общодържавното издирване се извършва винаги чрез Главна дирекция „Национална полиция“, отдел "Криминална полиция", независимо от факта, че издирваното лице може да бъде военнослужещ. Данните за обявените за общодържавно издирване лица и трупове с неустановена самоличност се въвеждат в база данни „Издирвани лица“ и по съществуващите средства за връзка се подават на всички териториални служби на Криминална полиция, а при необходимост - и на Военна полиция. След получаване на информация за издирваните лица съответните ръководители са длъжни да запознаят личния състав по места и да организират изпълнението на указаните мероприятия, ако има такива. При необходимост в хода на издирването могат да се променят категорията, данните за лицето и мероприятията за издирването. Справки за лица, обявени за общодържавно издирване, се изискват от съответните звена за справочна дейност както на Главна дирекция „Криминална полиция“, така и в ръководството на служба „Военна полиция“, когато това е необходимо. При извършване на справки в другите бази данни задължително се проверява дали лицето е било на издирване и кой е инициаторът.

Издирването на лица и действията по идентификация на трупове или лица с неустановена самоличност се прекратява при: установяване или задържане на лицето и предаването му на инициатора; идентифициране на трупа (лицето); отпадане на необходимостта от издирване на лицето - погасяване по давност на деянието, смърт на издирваното лице, постановена условна присъда, прекратяване на съдебното производство, доброволно завръщане в службата на лицето, което се е отклонило, и др.

При задържане на издирваните лица се прави личен обиск, а при необходимост местата, където са се укривали, се претърсват при спазване изискванията на Наказателно-процесуалния кодекс. С лицата се провеждат беседи, а когато е необходимо се снемат обяснения и се извършват проверки за установяване на извършени от тях престъпления. При беседите се уточняват местата, които са посещавали, и връзките им през периода, през който са се укривали. Сведенията, получени при беседите и разпитите, се изпращат на компетентните органи, в чиято територия и правомощия са извършвани престъпленията. Разпитите се извършват при спазване изискванията на чл.194 от НПК.

Лицата, обявени за издирване и задържане на граничните контролно-пропускателни пунктове или от органите на МВР, се приемат веднага в най-близката служба на МВР, като незабавно се уведомяват инициаторът на издирването и съответният оперативен дежурен. Службата, задържала издирваното лице, изготвя необходимите документи (докладна записка, протоколи и др.) и го конвоира до инициатора на издирването.

Общодържавното издирване се прекратява по предложение на служителя, водил издирвателната преписка, след предаването на издирваното лице на искащия орган с протокол или след отпадане на необходимостта от издирването.

За прекратяване на издирването служителят, водил издирвателната преписка, подготвя следните документи: предложение за прекратяване на общодържавното издирване, утвърдено от съответния полицейски ръководител; подробна писмена справка за проведените мероприятия, довели до откриване (задържане) на лицето (лице с неустановена самоличност или труп); за лицата се попълва картон по установен образец в 2 екз., а при установяване на самоличността на намерени лица или трупове се попълва карта за прекратяване издирването на труп (лице с неустановена самоличност) по установения образец.

За издирено безследно изчезнало лице се изготвя справка, в която подробно се описва къде, при какви условия, за колко време и поради какви причини то е изчезнало.

5. Задържане на издирваното лице.

Прилагането на тази мярка за процесуална принуда се допуска само за престъпление, което е наказуемо с лишаване от свобода при точно определените основания, посочени в Наказателно-процесуалния кодекс на Република България. Задържането се оформя с постановление, в което се посочват денят, часът и мястото на задържане на лицето, органът, който го е задържал. Полицейските органи могат да задържат лицето до 24 часа, а прокурорът може да продължи задържането до 72 часа, след което вземането на мярка „задържане под стража“ се решава от компетентния съд. Тактиката на **задържане** в голяма степен се определя от това, дали то **се провежда с предварителна подготовка или без такава.**

Планът за задържане на издирваното лице трябва да предвижда решаването на следните основни задачи: получаване на точни сведения за лицето, подлежащо на задържане; оформяне на процесуалните основания за задържане; определяне на времето и мястото за провеждане на задържането, изучаване на подхода, особеностите на местността и сградата, последователността от действия при задържането; определяне на ръководителя на групата и на подгрупите, разпределение на задълженията между участниците в задържането, на действията на всеки един от тях; определяне на облеклото на участниците в задържането, въоръжението, специалните мерки за маскировка; уточняване

на вида и средствата за връзка; определяне на средствата за наблюдение, за осветяване на мястото на задържане, при нужда и на транспорта; ако условията позволяват, се предвижда и възможност за използване на служебно куче; уточнява се редът за привличане при задържането на други граждани, изявили желание за участие.

Този план има примерен характер и се отнася за случаите на усложнена фактическа обстановка. При необходимост задържането може да включва и редица допълнителни мероприятия този план има примерен характер и се отнася за случаите на усложнена фактическа обстановка. При необходимост задържането може да включва и редица допълнителни мероприятия.

При **подготовката на задържането** важно значение има предварителният инструктаж на членовете на оперативната група. **Инструктажът** трябва да се провежда конкретно, ясно и точно.

При провеждане на задържането могат да се прилагат специфични тактически начини: обходи, издирване и засади. **Обходът** включва проучване, провеждано на местата, където има сведения, че действат или се укриват издирваните лица. **Издирването** е изследване на местата, където е възможно да се укрива издирваното лице, когато местонахождението му е неизвестно. **Засадата** е замаскирано разполагане на оперативната група на мястото, където се предполага или се очаква появяването на издирваните лица с цел тяхното залавяне и задържане. **Тактиката на задържане** е различна в зависимост от това, дали става дума **за единично или за групово задържане,** а също и в зависимост от мястото, където ще се проведе задържането.

При единичното задържане са възможни три ситуации: задържането да се проведе на мястото, където живее или се намира лицето, когато това е предварително известно; задържането се осъществява при случайна среща с издирваното лице; задържането се провежда в процеса на издирване, преследване или наблюдения за появяване на лицето.

При най-малка възможност, **съгласно общото тактическо правило, всяко групово задържане трябва да бъде сведено към единичното задържане на всеки един от участниците в престъпната група.** Подготовката на задържането предполага спазването на конспирация, а самото задържане трябва да се провежда от добре подготвени физически, силни, ловки, смели и хладнокръвни оперативни работници.

Начините на задържане се различават в зависимост от условията, при които то ще бъде осъществено.[17] Задържането, провеждано по местожителство, е най-трудно. В тези случаи участниците не всякога разполагат със сведения за пътищата за възможно бягство на лицето, подлежащо на задържане.Това обстоятелство, а също и възможността за съпротива налагат групата за задържане да се раздели на няколко подгрупи, всяка от които следва инструкциите на ръководителя относно възложените й задачи.

Задържането на обществени места, където има голямо струпване на хора, също изисква грижлива предварителна подготовка. Например заподозреният е открит в ресторант заедно с жена си и е решено да бъде задържан. Групата действа тактически грамотно и задържането е проведено в момента, когато той си облича връхната дреха. Това ограничава действията му и елиминира всякаква съпротива от негова страна.

Задържането на улицата, в паркове и на други открити места в тактическо отношение има някои преимущества, тъй като в подобни ситуации е възможно незабележимо приближаване до лицето, което подлежи на задържане, и наблюдаване на неговите действия, за да не му се даде възможност да унищожи следи от престъплението, и т. н. При задържане на оживени улици обаче категорично се забранява използването на оръжие, даже и когато това е необходимо. Затова в случаите, когато може да се предполага, че издирваният ще окаже въоръжена съпротива, неговото задържане трябва да се планира на открити места, където няма странични лица, където ще му е трудно да се укрие и е малко вероятно там да се окажат негови съучастници, които да попречат на задържането.

Когато **задържането се провежда на полето** или на друго открито място, цялата местност трябва да бъде разделена на участъци и към всеки един да има прикрепена конкретна група от оперативни работници. Ако **задържането се провежда в гората,** на всички пътеки, където е възможно появяването на лицето, което трябва да се задържи, трябва да бъдат поставени постове. Гористата местност по правило се претърсва, проверяват се всички ями, просеки и т. н. Когато задържането се провежда без предварителна подготовка, а също и по горещи следи или се установява известно местонахождение с подозрителни лица, приличащи на издирваните, по принцип е необходимо да се проявява предпазливост.

6. Международно издирване и екстрадиция.

То представлява комплекс от информационно-координационни и издирвателни мероприятия по установяване местонахождението на лица, намиращи се извън територията на Република България, и предаването им, както и за идентификация на трупове с неустановена самоличност. Към международно издирване се пристъпва, когато са налице достатъчно данни, че лицето е напуснало страната.

Искане за международно издирване на лица и за идентификация на намерени трупове или на лица с неустановена самоличност се изготвя при наличие на някои от следните условия: проведено безрезултатно местно и общодържавно издирване; наличие на данни, че лицето е напуснало страната и има постановление на прокурора или определение на съда с взета мярка за неотклонение „задържане под стража“ и становище на главния прокурор и министъра на правосъдието, че ще се иска екстрадиране на

[17] Заподозряното лице може да бъде задържано на работното му място, в жилището му, на улицата, в парка, в обществено помещение и т. н. Задържането по месторабота е най-ефективно, тъй като се осигурява внезапност. В тези случаи по правило задържаният се лишава от възможността да избяга или да окаже съпротива на полицейските служители.

лицето от страната, в която е предполагаемото му местонахождение; при необходимост за издирване на безследно изчезнали лица се предприемат едновременно мерки за обявяване на общодържавно и международно издирване; при искане за установяване адреса или местонахождението на лица, за които има данни, че са напуснали страната; при намерени трупове и лица с неустановена самоличност, за които има основателни данни да се предполага, че са чужди граждани.

Искането за международно издирване на лица съдържа следните данни: пълни установъчни данни; обстоятелствата, при които лицето е изчезнало безследно; подробен словесен портрет - пол, ръст, телосложение, лице, коси, очи и особени белези: наранявания, изгаряния, татуировки, физически и психически заболявания, ампутации и др.; два броя портретни фотоснимки; описание на съдебното и криминалното минало на лицето; дактилоскопна карта и ДНК-профил (ако има)[18]; данни за предишни задгранични пътувания на лицето - кога и кои страни е посещавало; справка за проведените до този момент издирвателни мероприятия на местно и общодържавно издирване, както и постъпила допълнителна информация за пребиваване на лицето в друга страна; копие от постановлението или определението за взета мярка за неотклонение „задържане под стража“ или влязла в сила присъда „лишаване от свобода“.

В случаите, когато е необходимо издирване на лице с цел арест и екстрадиция за категориите „обвиняем“ и „осъден“, писмено се уведомяват съответните окръжни прокуратури и се изпълняват писмените им разпореждания, а за категорията „подсъдим“ се уведомяват съответните съдилища. Във връзка с екстрадицията се действа съгласно Закона за екстрадицията и Европейската заповед за арест при условията на сключения международен договор, по който Република България е страна, или на принципа на взаимността.

При установяване на лице, издирвано у нас по искане на друга държава, незабавно се уведомява оперативният дежурен при Главна дирекция „Национална полиция“. При наличие на данни, че лице, издирвано по линия на Интерпол, е пребивавало в страната и я е напуснало, те се предават чрез звената „Криминална полиция“ в звеното „Издирване“ на отдел "Криминална полиция" при Главна дирекция „Криминална полиция“ и в Националното централно бюро „Интерпол“ - МВР.

Международното издирване на лице се прекратява след предаването му на компетентния орган с протокол или след отпадане на необходимостта от издирването му.

7. Изпълнение на мярката за неотклонение „задържане под стража“.

Лицата с мярка за неотклонение „задържане под стража“ се настаняват в ареста на района, в който се осъществява досъдебното производство или се разглежда делото.

В арестите се настаняват също и: осъдените на лишаване от свобода, преведени по разпореждане на съда или прокурора за явяване по съдебни дела, за участие в действия по разследването и други процесуални действия, и/или осъдените с взета мярка за неотклонение „задържане под стража“ като обвиняеми и подсъдими за други престъпления; задържаните лица, обявени за национално издирване; задържаните от прокурора по реда на Наказателно-процесуалния кодекс; етапно конвоирани лица, когато в съответното поделение на МВР няма условия за това.

На задържаното лице незабавно се разяснява правото му на свиждане, телефонна връзка, кореспонденция, колетни пратки и размера на сумите за лични нужди. Задържаните, които не са български граждани, се уведомяват за правото им да се свържат с дипломатически или консулски представители на държавата, чиито граждани са, и незабавно им се осигуряват условия за това. При настаняване на задържаните лица в местата за лишаване от свобода, те незабавно се запознават срещу подпис с правата и задълженията си по спазването на вътрешния ред и дисциплината, както и с предвидените санкции за извършени нарушения. Обвиняемите и подсъдимите се изпращат в затворите или поправителните домове с писмено разпореждане на съответния прокурор след съставяне на заключителен акт от разследващия орган или с писмено разпореждане на съдията след внасяне на обвинителния акт в съда. Обвиняемите и подсъдимите се изпращат в затвора, в района на който се осъществява досъдебното производство или се разглежда делото, а непълнолетните се изпращат в поправителен дом. Изолацията на обвиняемите и подсъдимите, които се настаняват отделно от останалите, се осигурява и при конвоиране, лечение, свиждане, престой на открито и при други случаи на напускане на помещението.

Действията по разследване и процесуални действия по друго дело с осъдени на лишаване от свобода или с обвиняеми и подсъдими по дела, за които няма постановена мярка „задържане под стража“, се провеждат в затвора, поправителния дом или ареста, в който се намират. В изключителни случаи те могат да бъдат премествани в друг затвор или арест само с писмено разпореждане на съответния прокурор или съд, като в разпореждането изрично се отбелязва срокът, за който се разрешава преместването.

Те се освобождават, когато мярката за неотклонение бъде отменена или заменена с друга, след получаване на определението на съда или постановлението на прокурора, освен ако се задържат на друго основание[19].

8. Издирване на моторни превозни средства.

Като предмет на престъпление и средство за извършване на престъпление обекти на издирване могат да бъдат моторни превозни средства (МПС) със или без табели, част от МПС (двигател) и табели с рег. № на МПС, които са собственост на граждани на Република България, на отделни ведомства и организации, както и на чужденци.

Оперативният дежурен прави проверка чрез съответната оперативна дежурна част дали отнетото моторно превозно

[18] ДНК-профил е дезоксирибонуклеинова киселина, биологичен материал, служещ за идентификация на едно лице на базата на неговия ген.

[19] Вж. Закон за изпълнение на наказанията и задържането под стража. Част IV, чл. 240 и сл. - ДВ, бр. 25/03.04.2009 г.

средство (регистрационна табела) не е сред тези, които поради неправилно паркиране или по други причини са транспортирани и оставени на съхранение на специално определените за това места. Ако след извършената проверка МПС (регистрационната табела) не се намери, чрез съществуващите средства за връзка оперативният дежурен незабавно изпраща съобщение за регистрирането му в автоматизираната информационна система „Издирване на МПС“. Ако оперативният дежурен, приел съобщението, е от регионална служба на „Военна полиция“, докладва на оперативния дежурен в ръководството на тази служба, който незабавно уведомява оперативните дежурни на другите регионални служби „Военна полиция“. Със съобщението се запознава целият личен състав както на МВР, така и на служба „Военна полиция“ на МО. При изготвянето на ежедневния бюлетин оперативният дежурен на МВР вписва в съответния раздел данните на отнетото МПС и обстановката, при която е отнето.

Прекратяването на общодържавното издирване на обявените МПС и табели става по предложение на служителя, водещ преписката, чрез съответното звено при Главна дирекция „Криминална полиция“, когато: МПС и табелите с регистрационния номер са намерени; МПС и табелите не са намерени, но е изтекъл предвиденият в закона давностен срок за деянието; има разпореждане на съдебен орган или орган на досъдебното производство.

9. Издирване на вещи.

Обект на издирване са: вещи, предмет на престъпление или послужили за извършване на престъпление, с трайни белези или възможност за идентификация по друг начин, които имат доказателствена стойност за разкриването на извършено престъпление; огнестрелно оръжие и боеприпаси; бойна и спомагателна техника на МО; психотропни, токсични, химически, биологически и радиоактивни вещества, както и други общоопасни средства, съгласно действащата нормативна уредба; културно-исторически ценности.

Издирването на вещи е общодържавно и международно.

Издирване на вещи с доказателствена стойност. Органите на полицията издирват вещи с доказателствена стойност (ВДС) за разкриване на престъпление. Издирването на ВДС започва с регистриране на сигнал или съобщение като заявителски материал, с досъдебното производство или с искания от органите на съдебната власт. При необходимост от издирване на ВДС се изготвя справка от името на съответната служба на Криминална полиция, в която се посочват: описанието на вещта, обстоятелствата и датата на отнемането, установяването на липсата или изгубването.

Когато са налице достатъчно данни за изнасяне през граница, справката се изпраща чрез Дирекцията за международно полицейско сътрудничество - МВР в централата на Интерпол за организиране на международно издирване. За вещи с характерни белези, с голяма стойност или които са доказателства по тежки престъпления към справката се прилагат и други документи, характеризиращи вещта. Органът, намерил издирваната вещ, незабавно писмено уведомява инициатора на издирването и чрез звената на Криминална полиция се информира централното звено в отдел „Криминална полиция“ при Главна дирекция "Национална полиция".

При откриване на обявена за издирване културно-историческа ценност чрез съответното звено на Криминална полиция се уведомяват отдел „Криминална полиция“ при Главна дирекция "Национална полиция" и Главна дирекция „Гранична полиция“ за прекратяване на издирването.

Издирването на вещи се прекратява: при намирането на обявената вещ и прилагането ѝ към делото или предаването ѝ по законоустановения ред на собственика въз основа на писмен акт на съд или прокурор; при изтичане на предвидения в закона давностен срок за съответното деяние; след прекратяване на наказателното производство; в случаите, когато по безспорен начин се установи, че вещта е унищожена.

Издирване на общоопасни средства. При всеки случай на противозаконно отнето, липсващо или изгубено огнестрелно оръжие, боеприпаси (бойна техника, взривни вещества, химически, биологически, радиоактивни и други общоопасни средства) чрез Криминална полиция на служба „Военна полиция“ или на областната дирекция на МВР се уведомява Главна дирекция „Национална полиция“, отдел "Охранителна полиция" за организиране на общодържавното им издирване. Ако издирваното огнестрелно оръжие има сравнителен материал (гилзи, куршуми), той се изпраща в НИКК - МВР за сравнение с постъпващи обекти от неразкрити престъпления. Със същата цел там се изпраща и издиреното огнестрелно оръжие.

Данните за издиреното оръжие чрез териториалните органи на полицията се предоставят на звеното „Контрол върху общоопасните средства“ в отдел " Охранителна полиция" при Главна дирекция „Национална полиция“ за регистриране в база данни „Издирвано оръжие“ на МВР[20].

[20] Вж. Инструкция № И-8 от 2009 г. за оперативно-издирвателната дейност на служба „Военна полиция“ - ДВ, бр. 76/25.09.2009 г.; Закон за Военната полиция - ДВ, бр. 48/24.06.2011 г.; Правилник за прилагане на Закона за Военната полиция - ДВ, бр. 63/16.08.2011 г.; вж. още ДВ, бр. 80/14.10.2011 г., с. 29.

Автор: доц. д-р Камен Пенков Пенков

ОПЕРАТИВНО-ИЗДИРВАТЕЛНИ ДЕЙСТВИЯ НА ПОЛИЦИЯТА ПО СПРЕНИ ДОСЪДЕБНИ НАКАЗАТЕЛНИ ПРОИЗВОДСТВА ВЪВ ВРЪЗКА С НЕРАЗКРИТ ИЗВЪРШИТЕЛ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЕТО

В криминалистическата наука и практика съществува правилото, че няма престъпление, което да не оставя следи, и следователно то може и трябва и да бъде разкрито. Разследващите органи в сътрудничество с оперативно-издирвателните органи на полицията извършват значителна по обем работа за разкриване на престъпленията. Независимо от това по различни причини ежегодно остават неразкрити много престъпления. В такива случаи след изтичането на установения от закона срок наказателното производство се спира. Това не означава, че работата на разследващия и на оперативно-издирвателния орган на полицията се прекратява. След изтичането на срока тяхната задача се свежда преди всичко до разкриване на онези причини, поради които дадено престъпление от общ характер е останало неразкрито в **законния срок** за водене на разследването. Спряното наказателно производство се изпраща от наблюдаващия прокурор на разследващия орган, който, съвместно с оперативно-издирвателните органи на полицията, изготвя допълнителен план за продължаване на издирването на останалия неразкрит извършител на престъплението от общ характер.

Изучаването на практиката свидетелства, че в допълнителните планове за продължаване на издирването най-често се планират мероприятия в следните насоки:

- беседи с разпитвани преди това пострадали от престъплението и с отделни свидетели по досъдебното производство с цел получаване на нова информация от тях;

- лично запознаване на оперативния работник с местопроизшествието, ако той не е участвал до момента в работата по разкриване на престъплението по това производство;

– повторно уведомяване на други полицейски органи за неразкритото престъпление чрез изпращане на допълнителни данни, ориентиращи ги за обстоятелствата във връзка с извършеното престъпление, личността на виновното лице, характерните белези на вещите, предмет на престъпно посегателство;

– запитвания в различни учреждения, организации и фирми с цел проверка на отделни обстоятелства по делото или установяване местопребиваването на лица, които представляват оперативен интерес за полицията по това дело;

– разследващият орган възлага на оперативния работник от полицията да извърши проверка на отделни обстоятелства по спряното дело чрез използване на специфичните оперативно-издирвателни способи и средства с оглед установяване на извършителя;

– извършване на системни проверки в различните видове информационни фондове на МВР за вещи или други обекти, които са били предмет на престъпно посегателство;

– извършване на проверки в местата за съхраняване или продажба на вещи (изкупвателни магазини, оказионни магазини, местата за съхраняване на багаж в гарите и т. н.);

– привличане на служители от криминалистическите подразделения на МВР с цел провеждане на допълнителни изследвания;

– разследващият орган и оперативният работник от полицията системно изучават новообразуваните дела за престъпления, извършени на територията, обслужвана от тях;

– използване на възможностите за разкриване на неизвестния извършител при провеждане на следствени и оперативно-издирвателни действия по други, водещи се в момента дела, по които извършителите на престъплението са установени;

– проверка на обясненията, давани от лица, явили се в полицията с признание за извършено престъпление.

В Наказателно-процесуалния кодекс се разкрива целта на работата по спрените досъдебни производства: установяване на лицето или лицата, подлежащи на привличане в качеството на обвиняем. Именно поради отсъствието на сведения за личността на виновния делото е било спряно.

Производството по спрени досъдебни наказателни дела се възобновява най-често в следните ситуации:

1. при работата по други дела се открива и лицето, което е извършило престъплението по спряното досъдебно производство;

2. при необходимост от провеждане на допълнителни действия от разследващите полицаи или оперативно-издирвателните органи, за да се отстранят съществени пропуски, допуснати в процеса на воденето на досъдебното производство в законоустановения му срок.

В някои случаи по спрените досъдебни производства постъпват нови данни в полицията, които, макар и пряко да не сочат виновното лице, трябва да бъдат проверени, тъй като имат съществено значение за разкриване на престъплението.

В някои страни се допуска провеждане на действия по разследване без възобновяване на досъдебното производство. Към тях се отнасят:

– повторни разпити на пострадалите и на свидетели, а също и на лица, които са били установени след спирането на досъдебното производство;

– повторни огледи на местопроизшествието, претърсване, изземване, предявяване за разпознаване на лица и вещи;

– назначаване на експертизи.

В процеса на работата по разкриване на престъпление от „минали години“ разследващият полицай и оперативният работник са длъжни да отчитат **редица специфични фактори,** които съществено влияят върху характера и конкретното съдържание на извършваната от тях по тези случаи работа. Сред тези фактори най-голямо значение имат следните:

– съществуването на вече проведено разследване и извършени паралелно с него оперативно-издирвателни действия с всичките техни предимства и недостатъци;

– въздействието на обстоятелства, които обективно затрудняват в процеса на воденето на спряното досъдебно производство разкриването и разследването на престъплението;

– факторът време;

– фактори от психологическо естество, отнасящи се както до следователя и оперативния работник, така и до извършителя;

– особеностите в процесуалната регламентация на работата по спрените досъдебни производства.

Налага се посочените по-горе фактори да се разгледат по-подробно.

Проведеното до момента разследване по спряното досъдебно производство предполага наличието на значителна по обем информация за обстоятелствата във връзка с извършеното престъпление. Доказано е събитието, свързано с извършеното престъпление, тъй като в противен случай производството няма да бъде спряно, а ще бъде прекратено. Установени са по правило щетите, а също и причините, условията с обективен характер, способстващи за извършването на престъплението. Не е доказано обаче едно от най-важните обстоятелства, включени в предмета на доказването - виновността в извършването на даденото престъпление от определено лице. Много често това лице даже не е установено.

Обстоятелствата, които затрудняват установяването на виновния, дават отражение върху цялата работа по спряното досъдебно производство. **Те могат да се разделят на две групи.**

Към първата се отнасят грешки и недостатъци, допуснати при разследването и оперативно-издирвателните мероприятия както по „горещите следи“, така и на следващите етапи на разследването и свързаните с тях оперативно-издирвателни мероприятия, предоставящи необходимата за разследването информация. Последиците от някои грешки и нарушения често биват неотстраними, а за други е необходимо да се изразходва значително количество средства, време и сили. Би било неправилно причините за несвоевременното разкриване на някое престъпление да се виждат само в грешките и недостатъците на разследващите органи и на полицията.

Много криминалисти справедливо отбелязват, че процесът на установяването на обвиняемия в много случаи може да бъде усложнен от самата обстановка, при която е извършено престъплението, от характера на действията му при подготовката, извършването и прикриването на деянието, от невъзможността бързо да бъдат открити някакви изходни данни за заподозрения. Изброеното се отнася към **втората група** обстоятелства, затрудняващи установяването на виновния. При извършването на всяко престъпление, както е известно, неизбежно възникват фактически данни, които впоследствие се фиксират в установената от закона форма и придобиват в досъдебното наказателно производство значението на доказателство. Процесът на формирането на такива фактически данни е закономерност, тъй като той носи необходимия, повтарящия се, устойчив и общ характер на извършваните действия. Друга важна закономерност на обективната действителност е принципната възможност за откриване на възникналите доказателства. Възможността и действителността обаче не са тъждествени; за проявлението на всяка обективна закономерност са необходими определени условия. И именно поради това фактическите данни (доказателствата) понякога по едни или други обективни или субективни причини остават неоткрити, независимо че обективно съществува възможност за откриването и приобщаването им към материалите на досъдебното производство.

Закономерността за откриване на доказателствата може да си остане потенциална, ако процесът на възникването на доказателствата има **случаен характер** или те са **унищожени** или ако са настъпили изменения в средата, което прави невъзможно тяхното установяване със способите и средствата на Наказателно-процесуалния кодекс. В работата по делата за неразкрити „стари“ престъпления трябва задължително да се отчитат причините от тези две групи. Само така е възможно определянето на правилното направление на по-нататъшното разследване с оперативно-издирвателни мероприятия за разкриване на извършеното престъпление. Във всеки случай и разследващият орган, и провеждащият оперативно-издирвателна дейност се ръководят от принципа, че всяко престъпление може и трябва да бъде разкрито; причините, отнасящи се до посочената по-горе втора група, не променят това правило, а само затрудняват разкриването на престъплението.

Факторът време оказва най-голямо влияние върху хода на работата по спряното досъдебно производство поради неразкрит извършител на престъплението. Това влияние обикновено е отрицателно, но може да бъде и положително. Отрицателното значение на фактора време е широко известно. По общо правило колкото повече време е минало от момента на извършване на престъплението до момента на разкриването на извършителя, толкова по-голяма е вероятността за грешки или неточности в показанията, толкова по-малка е тяхната пълнота и обективност. Големият промеждутък от време често затруднява откриването и фиксирането на материалните следи от престъплението, които не са били открити своевременно. Измененията в обстановката на местопроизшествието с течение на времето сериозно влияе и на тактиката на повторния оглед, на беседите на мястото на събитието, при предявяване за опознаване, при претърсване на помещение или участъци от местността. Колкото повече време минава, толкова по-трудно се осъществява реконструкцията, необходима за провеждане на експерименти, усложнява се съдържанието на проверката и уточнението на сведенията на място и другите действия на разследващия полицай или оперативния работник след възобновяване на спряното досъдебно производство. Установяването на нови източници на информация съществено се затруднява поради факта, че в много случаи потърпевши лица, свидетели и други, които са били осведомени за важни обстоятелства по делото, в т. ч. и заподозрените лица, напускат района, където е извършено престъплението. С течение на времето не рядко се видоизменят и обектите, а това прави трудно установяването на тъждество, което от своя страна би спомогнало за разкриване на престъплението. Допълнителни трудности възникват с течение на времето и при определяне на местонахождението на вещите, които са били предмет на престъпно посегателство, тъй като те могат нееднократно да са препродавани, а в някои случаи и унищожени; с течение на времето се унищожават и много документални материали, които биха могли да са важен източник на информация.

Положителното значение на фактора време се открива в някои допълнителни възможности, които се разкриват пред разследващите и оперативно-издирвателните органи. Извършителят, който е избегнал разобличаване, не може дълго да проявява бдителност, губи самоконтрол и от тук се появяват някои пропуски - най-често споделя пред „свои хора“, а сред тях може да има и съзнателни граждани, които да съобщят на полицейските органи за станалите им известни факти на престъпление. Издирваният, отпътувал с цел да заличи следите в района, където е извършил престъплението, с течение на времето се успокоява и може да се върне обратно, а в резултат на това отново да попадне в полезрението на оперативно-издирвателните органи на полицията.

Въздействие на психологически фактори. Работата по спрените досъдебни производства трябва да се води по принцип от разследващия орган, който е провеждал разследването досега. На практика в редица случаи много спрени дела се оказват предадени на нови разследващи или оперативни работници, които не са работили по тях и не винаги се чувстват персонално отговорни за разкриването на „старите“ престъпления. Понякога дори считат тези дела за брак в работата, при това не свой, а на други колеги, което оказва негативно влияние и е една от причините за инертност при работата по „старите“ дела. Освен това, след като не е работено преди по делото, е трудно да бъдат опознати в дълбочина всички обстоятелства, свързани с разследваното събитие. Когато непосредствено възприема информацията, която по едни или други причини е намерила отражение в материалите по спряното дело, започналият повторно работа по делото субективно счита, че всички възможности за разкриване на даденото престъпление са изчерпани и нерядко се намира в плен на построените от него по-рано версии. При новия разследващ или оперативно-издирвателен орган отсъства **непосредствеността** при възприемането на целия ход на разследването и оперативно-издирвателните мероприятия и на резултатите от тях, тъй като при предаването на спряното досъдебно производство на практика изчезва част от полезната информация, останала в паметта на първия разследващ или провеждащ оперативно-издирвателните мероприятия. Положителен момент може би остава само фактът, че липсва предубеденост, че е налице възможност да се оценят събраните материали „отстрани“, „със свеж поглед“, да се отчетат новите данни и да се използват други способи при работата по разкриване на престъплението.

На основата на изложеното до тук едва ли е възможно еднозначно да се отговори на въпроса: на кого е по-добре да се възложи работата по спряното досъдебно производство поради неразкрит извършител на престъплението - на този, който е разследвал преди, или на нов разследващ. Същото се отнася и за оперативно-издирвателните мероприятия. Във всеки случаи тези въпроси трябва да се решават в зависимост от конкретната ситуация, от сложността на делото, от възможностите, опита и квалификацията както на разследващите органи, така и на оперативно-издирвателните органи на полицията. Добри резултати обикновено донася съвместната работа по „старото дело“ на посочените по-горе категории длъжностни лица, когато между тях има необходимия психологически контакт и са установени правилни делови взаимоотношения. За да се постигне това е важно съвместното задълбочено изучаване на материалите по спряното дело и **съвместното планиране** на предстоящата работа, като се разграничат способите за разследване от оперативно-издирвателните способи на

полицията, фиксирани в чл. 140 от Закона за Министерството на вътрешните работи.

Извършителят, останал неразкрит, от една страна, е убеден, че времето работи за него, че му се е отдало да избегне отговорността, че органите на разследването и полицейските оперативни служби нямат улики против него или те явно са недостатъчни, т. е. при него липсва онова напрежение, което е присъщо в първите месеци след извършване на престъплението. От друга страна, той продължава да изпитва психологическо напрежение, предизвикано от извършеното престъпление. То се проявява в отделни действия, които могат да привлекат вниманието на съответните органи на полицията и тяхната мрежа от доброволни сътрудници съгласно чл. 143 от ЗМВР. Влиянието на тези фактори трябва да се отчита при планирането на оперативно-издирвателната дейност по спрените досъдебни наказателни производства и на първо място при построяване и проверка на версии, при определяне на кръга, последователността и тактическите особености на провежданите оперативно-издирвателни действия.

Според **основанията за построяване,** версиите в работата по спрени досъдебни производства могат да бъдат разделени на три групи:

1. версии, построявани и проверявани по-рано, но по едни или други причини проверката им не е доведена до край;

2. нови версии, произтичащи от наличните материали в досъдебното дело или от оперативно-издирвателни материали, които по-рано не са били приети за база и по тях не е извършена проверка;

3. версии, основаващи се на фактически данни, получени след спиране на досъдебното наказателно производство.

Типична разновидност на последните версии е предположението за извършване на неразкритото престъпление от лице, арестувано след спирането на досъдебното производство за извършено престъпление, аналогично по своя способ на неразкритото.

Задължително условие за ефективна, системна и целенасочена работа по спряното досъдебно производство трябва да бъде **съставянето на план.** Той служи като логическо допълнение, като продължение на извършената вече планова работа както от разследващия орган, така и от оперативно-издирвателния на полицията. Новият план позволява осъществяването на дейност по установяване на виновното лице, повишава самоконтрола върху работата на разследващия и на оперативно-издирвателния орган. Важно условие за успеха е тяхното постоянно и тясно взаимодействие. Към основните направления за използване от разследващия орган на помощта, предоставена от оперативния работник на полицията, се отнасят:

– установяване по оперативен път на нови лица, на които са известни съществени за делото обстоятелства;

– откриване на лица, които могат да бъдат причастни към извършването на конкретното неразкрито престъпление;

– проверка по оперативно-издирвателен път на версиите за причастност на тези лица към престъплението;

– издирване на вещите, предмет на престъпно посегателство;

– издирване на извършителя по почерка, за който има данни в материалите по спряното досъдебно производство.

– осъществяване на взаимодействие с местата за изтърпяване на наказанието „лишаване от свобода“ (затворите, поправителните домове) с оглед установяване личността на виновното лице;

– установяване местопребиваването на отпътували пострадали, заподозрени, важни свидетели по делото, съдействие за получаване от тях на образци за сравнително изследване;

– активно издирване на известни, но укриващи се от разследващите органи и оперативните органи на полицията заподозрени по други дела с цел проверка на възможността за тяхното участие в неразкритите престъпления;

– проверка с помощта на необходимите оперативно-издирвателни мероприятия верността на показанията на заподозрените лица и най-важните свидетели по спряното досъдебно производство.

При организацията на взаимодействието със служителите от местата за изтърпяване на наказанието „лишаване от свобода“ (затворите, затворническите общежития, поправителните домове) може да се открои една от следните **две типични ситуации:**

1. лицето, извършило престъпление, не е установено, подозренията срещу определения осъден не са налице;

2. за определено лице, което в момента изтърпява наказание за друго извършено престъпление, съществуват данни, които подкрепят подозрението.

В случая оперативният работник на полицията трябва да търси помощ за провеждане на оперативно-издирвателни мероприятия от съответните длъжностни лица в местата за изтърпяване на наказанието „лишаване от свобода“. По този начин се извърша проверка по оперативен път за причастността на конкретното лице към извършването на „старото“ престъпление. При потвърждение то може да бъде убедено доброволно да разкаже за извършеното. Всичко това изисква ефективно планиране, задълбочен анализ на събраните по-рано данни от оперативните служби на полицията. Важна задача на този анализ е откроването на оценката на всички данни, отнасящи се до личността на извършителя. Анализират се както материалите по спряното досъдебно производство, така и онези, които са оперативно-издирвателни и се намират в полицията.

В резултат на анализа се определя какви обстоятелства могат да се приемат за доказани, какви - не съвсем, и кои въобще не могат да се докажат. Установява се дали са построени всички необходими версии, дали са проверени достатъчно задълбочено и има ли основание за построяване на нови версии. Прави се отново оценка на резултатите от всички следствени и оперативно-издирвателни действия. Изяснява се добре ли е изучена личността на пострадалия по делото; какви са неговите предишни взаимоотношения с извършителя; в достатъчна степен ли е използвана помощта на пострадалото лице за установяване на виновното лице; има ли съществени противоречия между характеристиката на личността на потърпевшия и характера на неговите показания; между показанията на потърпевшия и другите материали по досъдебното производство; между показанията на потърпевшия, дадени в различно време.

Определена сложност представлява правилната оценка на проведените по спряното досъдебно производство експертни изследвания. Необходимо е да се определи всички ли експертни възможности са използвани с цел разкриване на виновното лице; правилно ли е бил избран експертът; на необходимото научно равнище ли е проведено експертното изследване; правилно ли са оценени изводите на експерта както от разследващия орган, така и от подпомагащия го оперативно-издирвателен орган на полицията. В заключение се определя дали спирането на производството по делото е обосновано; достатъчно пълно ли е проведено изследването; извършени ли са всички необходими действия както по разследването, така и от оперативно-издирвателните органи, подпомагащи с информация разследващия орган; отстранени ли са в делото всички съществени противоречия, които се открояват в материалите. Тези резултати от анализа могат да се фиксират в специална справка, с която на първо място се запознава наблюдаващият прокурор, спрял досъдебното производство.

Когато анализираме помощта на оперативно-издирвателните органи на полицията по спрени досъдебни производства, трябва да подчертаем съдействието, което разследващият орган може да получи от тях за **откриването и разпитването на нови свидетели.** Методите за откриването им от оперативния орган могат да са резултат от следните оперативно-издирвателни действия:

– беседа с лица, откроявящи се в материалите по спряното досъдебно производство, които обаче не са разпитани по него и не са дали своите обяснения пред оперативния работник на полицията;

– беседа със съседите на потърпевшия, със заподозряното лице или негови колеги и съседи;

– изучаване на архивни наказателни дела и оперативни материали, отнасящи се до заподозряното лице;

– беседа с лица, които са отпътували в периода след спирането на досъдебното производство - пострадали, свидетели, заподозрени, които могат да съобщят факти, имащи значение за разкриване на престъплението;

– поставяне на задачи от оперативния работник на доброволни сътрудници за откриване на нови свидетели с помощта на оперативно-издирвателни действия;

– използване на информацията в различните информационни фондове в МВР;

– използване помощта на обществеността, в т. ч. възможностите на радиото, телевизията, печата и т. н.

Ако лицата, притежаващи важна информация по спряното дело (установени в момента или разпитвани по-рано), са напуснали района на извършеното престъпление, се предприемат оперативно-издирвателни мерки за откриване на новото им местопребиваване и на причините за тяхното отпътуване. Ако причината е свързана с нежелание да дадат показания, със страх от мъст от страна на неразобличения извършител, стремеж да се избегне привличане в делото в качество на обвиняем, то това трябва да се има предвид за правилната оценка на конкретната ситуация и определяне тактиката на провеждане на разпита съобразно изискванията на НПК.

Ако обясненията, които едно лице вече е дало, се окажат неверни, за оперативния орган е важно да установи **мотивите за лъжата**.

Типични мотиви за даване на лъжливи обяснения и за премълчаване в една или друга форма са:

– лична заинтересованост (користи, родствени или приятелски връзки, или напротив - обтегнати отношения);

– убеденост в невъзможността да се разкрие „старото“ престъпление;

– мнение, че да се докаже вината на виновното лице след толкова време е невъзможно или много трудно;

– нежелание да бъде разпитано лицето като свидетел в досъдебното производство във връзка с негови опасения за загуба на време, хабене на нерви и т. н.;

– антисоциални възгледи при някои рецидивисти, сектанти и т. н., които принципно **не желаят да дават показания и да оказват каквато и да е помощ на органите на полицията** и са предубедени към тях;

– страх от мъст от страна на извършителя или неговите съучастници;

– нежелание да се променят дадените преди това показания поради страх от отговорност за даване на лъжливи показания, опасения от изпадане в противоречие, поради нееднократно изменение на показанията;

– страх от привличане към отговорност за недоносителство или укривателство в случай на установяване на истината;

– срам, който свидетелят изпитва за своето **неблаговидно, аморално поведение;**

– стремеж да се скрият връзките с разследваното събитие, тъй като е свързано с интимна страна от живота на свидетеля.

Понякога неверните „обяснения“ и „показания“ могат да бъдат в резултат на патология или душевно разстройство на разпитваното лице.

Когато се установи - или в процеса на разследването, или при провеждането на оперативно-издирвателните мероприятия от полицията - даване на лъжливи показания (обяснения), следва да се приложат мерки за преодоляване на подбудите за това. Тези мерки достатъчно добре са описани в криминалистическата литература.

Разследващият полицай и оперативният работник, работещи по спряното досъдебно производство, трябва **системно да изучават делата за други престъпления, аналогични по метода на извършване.** Повторяемостта на способа на извършване на престъпления е най-характерно проявен при убийства, кражби, грабежи, изнасилвания, измами, подправяне, фалшификация на парични знаци. Именно те, както показва статистиката, образуват основната маса от неразкритите престъпления.

Когато открият съвпадение в методите и оценят съвпадащата информация, оперативният орган и разследващият полицай трябва да се опитат да си обяснят приликите. Само на тази основа може да се допусне възможността две или повече престъпления да са извършени от едно лице. А ако цяла серия еднородни престъпления са извършени по един и същ характерен начин, това дава възможност още по-убедително да се направи такъв извод.

Голяма помощ при работата по спрени досъдебни производства могат да оказват и служителите от криминалистическите подразделения на МВР. Техните специални познания със справочен консултативен характер са особено ценни за правилната оценка на отделни обстоятелства и за фиксиране на материалите по спряното производство. Тези специалисти допринасят: за отстраняване на допуснати отделни пропуски, за разкриване на извършителя по пътя на сравнение на различните източници за изследване на образци от следи; за установяване на особеностите, на елементите на способа на действие при серия еднородни престъпления, което да доведе до индивидуализиране на личността на виновния.

Най-разпространеното направление за помощ по спрените досъдебни производства са дактилоскопските и графологичните изследвания, анализът на фалшиви парични знаци с цел установяване общността на източника им по няколко дела и т. н.

Основната цел на провежданите криминалистически разследвания е откриване на лицето, извършило престъплението. При спрените досъдебни производства те се свързват преди всичко с идентификация по следи, с установяване на групова принадлежност, идентификация на оръдията на престъплението, установяване произхода на вещите, оставени на местопрестъплението, идентификация на лица чрез фоторобот, по почерка и т. н.

Провеждането на криминалистически изследвания е проявление на една от формите на взаимодействие между разследващите и оперативно-издирвателните органи, от една страна, и научно-техническите звена на МВР - от друга. Организатор на това взаимодействие по спряното досъдебно производство поради неразкрит извършител на престъплението трябва да бъде разследващият орган, ръководен от наблюдаващия прокурор. Ролята на другите полицейски звена, и преди всичко на оперативно-издирвателните, е помощна.

При работа по спряно досъдебно производство оперативно-издирвателният орган на полицията може да подпомогне разследващия орган и в случаите, когато **не са открити предмети и документи, необходими по делото.** За целта, когато са налице правни основания по НПК, оперативният работник може да бъде натоварен да извърши претърсване с цел откриване на такива предмети. В тази си дейност при оценяване и решаване на въпроса за изземване на открити предмети, нямащи видима или предполагаема връзка с разследваното дело, следва да се отчитат препоръките, разработени в редица изследвания на криминалистическата наука, и преди всичко следните признаци:

1. поведението на заинтересованите лица по отношение на определен предмет;

2. съмнителността в обясненията на претърсваното лице по повод свойствата, предназначението, произхода, времето и обстоятелствата, при които е придобит даден предмет;

3. подозрителното съчетаване на предметите, открити при претърсването на определено място; необичайните свойства на отделните предмети (например голяма връзка ключове в лице, подозирано в кражба);

4. несъответствието между характера на намерените при претърсването предмети и на лицето, което се намира в претърсваното помещение;

5. признаци, сочещи за това, че намерените предмети не принадлежат на намиращия се в претърсваното помещение;

6. подозрителният начин на съхраняване на откритите предмети, наличие на признаци на унищожаване на вещи или документи или на техните индивидуални номера.

При претърсването трябва да се има предвид, че времето, изминало от момента на престъплението до откриването на вещите, може да е довело до тяхното съществено изменение по естествени причини или чрез умишлено въздействие - пребоядисване на дрехи, смяна на корпуса на телевизор, радиоприемник и т. н. Възникващите в хода на претърсванията, беседите и при други действия на оперативно-издирвателните органи

конфликтни ситуации могат да се използват за получаване на информация по дела за неразкрити престъпления.

В процеса на работа по спряно досъдебно производство по НПК разследващият или оперативно-издирвателният орган могат да се окажат в **ситуация, при която извършителят на престъплението доброволно се яви пред тях с признание за извършеното престъпление.** Всяко такова заявление трябва да се фиксира в протокол и внимателно да се провери. Методите за проверка могат да бъдат различни. В зависимост от това, разрешено ли е от наблюдаващия прокурор провеждане на следствени действия по спряно досъдебно производство, разследващият орган разпитва лицето, явило се с признание за извършеното престъпление. Преди започването на този разпит е необходимо той още веднъж внимателно да изучи спряното досъдебно производство, а ако явяващият се с признание е бил осъждан - и архивното дело, по което е осъден. При разпита се уточняват всички обстоятелства, включени в предмета на доказване по делото за неразкрито престъпление, като задължително трябва да бъдат установени **мотивите за явяването. Те** могат да бъдат:

– осъзнаване на собствената вина, разкаяние за извършеното престъпление;

– желание на лицето, осъдено за други престъпления, да се избави от угризенията относно неразкритото престъпление и стремеж да излежи наложеното му наказание едновременно за всички извършени престъпления;

– решение по своя инициатива, под влияние на близки, от приятелски чувства и т. н. да поеме върху себе си вината за престъпление, извършено от друго лице;

– защита на действителните извършители на престъплението под влияние на заплахи, обещания и други въздействия от тях спрямо явилия се с признание за извършеното престъпление;

– стремеж да бъде осъден за по-маловажно престъпление и по този начин да притъпи бдителността, да попречи на разследването и установяването на неговата вина за извършване на по-тежко престъпление;

– високо лично „самочувствие“, стремеж да придобие авторитет в определена среда - сред непълнолетните, рецидивистите и др.;

– намерение на осъдения да промени, макар и временно, условията на своето пребиваване в местата за лишаване от свобода, да бъде преместен етапно в района на своето предишно местожителство;

– стремеж на привлечен по друго дело да „угоди“ на полицията, разследващите органи, прокуратурата и съда и по този начин да „заслужи“ тяхното снизхождение.

Причини за явяване с признание за извършено престъпление, което даденото лице не е извършило, могат да бъдат също болезнени изменения в психиката и повишена внушаемост.

Установяването на истинските мотиви за явяване с признание за извършено „старо“ престъпление и последващата проверка на обясненията спомагат за разобличаване на самообвиняващия се, което в практиката на разкриването и разследването на неразкрити престъпления от минали години не е рядкост.

Да се установят мотивите за явяване с признание за извършено престъпление е възможно и чрез използване на следните способи:

– поставяне на преки въпроси за мотивите при беседата с явилия се с признание пред разследващия или оперативния орган на полицията;

– изучаване на личността на явилото се лице;

– изучаване на неговите връзки;

– предприемане на оперативно-издирвателни мерки с цел установяване на действителните мотиви за явяване пред държавните органите с признание за извършено престъпление и проверка достоверността на заявлението.

При фиксирането на обясненията на лицето, признаващо извършено от него престъпление, е целесъобразно да се използва звукозапис и/или видеозапис, което дава се възможност по-правилно да се оцени обективността на постъпващата информация. Видеозаписът в редица случаи има по-голямо значение от протокола, тъй като от него може да се съди за степента на искреност на лицето. По делата за неразкрити престъпления от минали години е особено важно обстоятелството, че явяването с признание за извършено престъпление става най-често, когато лицето е осъдено и вече изтърпява наказание „лишаване от свобода“, т. е. намира се в затвор, затворническо общежитие или поправителен дом. В такива случаи протоколът се оформя обикновено от служителя от съответното учреждение (затвор, поправителен дом).

Изразителността на речта, нейният емоционален и психологически подтекст, съхранени с помощта на видеозаписа помагат не само за определяне на действителните мотиви за самопризнанието и за решаване на въпроса за достоверността на информацията, но имат и голямо тактическо значение при проверката на заявлението. Това значение нараства, когато показанията на явилия се със самопризнания предполагат изобличаване на негови съучастници или лъжесвидетели, а провеждането на очни ставки по тактически съображения и нормативни разпоредби е преждевременно или въобще е нецелесъобразно.

На всеки етап от своята работа по досъдебното производство по НПК разследващият и оперативно-издирвателният орган трябва да помнят, че разкриването на престъплението е една от най-важните им задачи. На основата на строгото спазване на принципа за законност те са длъжни творчески да прилагат всички средства и методи, които са им предоставени от закона за активно

издирване и изобличаване на извършителя. Всяко престъпление може и трябва да бъде разкрито.

При работата по спряното досъдебно производство по НПК наблюдаващият прокурор използва необходимите форми и методи за надзор за правилното провеждане на дейността по разкриването на извършителя на престъплението.

При осъществяването на надзора прокурорът използва определени форми и методи. **Формите на надзор** са правните средства за реализация на правомощията на прокурора и те са определени от закона. **Методите на надзор** са разработени в прокурорската практика на основата на науката и опита. Те са способите (начините) за реализация правомощията на прокурора. С други думи, формите на надзор са онова, което трябва да извършва наблюдаващият прокурор, а методите са това, което показва как (по какъв начин) той трябва да изпълнява функциите си по възложеното му досъдебно производство. Формите и методите на прокурорския надзор се използват от прокурора за установяване, отстраняване и предотвратяване нарушенията на закона. Тези направления на прокурорската дейност са неразривно свързани и взаимно обусловени и представляват единен процес на прокурорския надзор в стадия на досъдебното производство. В теоретичен план тези видове дейности могат да бъдат разграничени.

За установяване на нарушения на закона при разкриване и разследване на престъпления прокурорът прилага **следните форми за надзор и методи за тяхното осъществяване:**

1. **Запознаване с материалите по разследването** - това може да се осъществи чрез изчитане на доклада на разследващия орган като цяло и по отделни епизоди; чрез запознаване с наблюдаваното дело в прокуратурата, в което трябва да се намират копия от най-важните документи; чрез непосредствена проверка и изучаване на досъдебното производство;

2. **Непосредствено участие в разследването,** което може да се осъществи, като прокурорът присъства или участва активно при провеждането на най-важните действия.

Трябва да се отбележи, че участието на прокурора в действията по разследването само по себе си не засилва доказателственото значение на постигнатия резултат, не е допълнителна форма за закрепване на получените показания от разпитаните лица. Непосредственото участие на прокурора може да се изразява и в самостоятелно разследване по дела, намиращи се на производство при разследващите органи, върху които той осъществява надзор. Така, ако по делото е нужно да се изпълнят няколко действия по разследването едновременно, най-важното от тях може да се извърши от прокурора. Той нерядко провежда действия по разследването, от чиито резултати по негово мнение зависи установяването на истината.

В останалите случаи прокурорът участва в досъдебното производство по свое усмотрение, като се има предвид, че неговото активно участие в този стадий на процеса спомага за повишаване качеството на разследването.

Други форми на прокурорски надзор са:

– разглеждане на жалби, на действия и актове на разследващия орган, в т. ч. и на оперативно-издирвателния орган на полицията;

– изискване, отправено от прокурора към висшестоящите органи на МВР по повод разследване на престъпление;

– участие в съдебното разглеждане на наказателните дела;

– обобщение на практиката по разследване на престъпленията.

Към **методите за прокурорски надзор** върху досъдебното производство следва да се отнесат:

– даване на указания на полицейските органи и на следователите по досъдебните производства;

– отмяна на незаконни и необосновани постановления на следователя и другите разследващи органи от полицията или митниците;

– отстраняване на следователя или на разследващи органи от полицията или митниците, ако са допуснали нарушения на закона;

– изземване от полицейските органи на досъдебно производство и предаването му на следовател или предаване на досъдебно производство от един следовател на друг;

– наблюдаващият прокурор има правото да санкционира процесуалните актове на следователите и на разследващите органи от полицията и от митниците;

– наблюдаващият прокурор може да предприеме мерки за привличане към отговорност на разследващ орган както от следствието, така и от полицията или на разследващ митнически инспектор при нарушение на закона в процеса на разследването[1].

[1] Правомощията на разследващия митнически инспектор са съгласно изменението на Закона за митниците, влязло в сила от 01.01.2012 г. - Закон за изменение и допълнение на Закона за митниците. ДВ, бр. 15 от 1998 г.; последно изменение ДВ, бр. 82 от 21.10.2011 г.).

Автор: доц. д-р Камен Пенков Пенков

ОРГАНИЗАЦИЯ НА ТАКТИКАТА НА ДОСЪДЕБНОТО ПРОИЗВОДСТВО, ПРОВЕЖДАНО ОТ РАЗСЛЕДВАЩИ ПОЛИЦАИ И МИТНИЧЕСКИ ИНСПЕКТОРИ

Изложението е съобразено с последните изменения в Наказателно-процесуалния кодекс на Република България, които са в сила от 1 януари 2012 г.

1. Организаторска работа на разследващия орган в процеса на първоначалната проверка.

Към важните, съществени условия, които осигуряват успешното разследване на престъпленията, трябва да се отнесат действията на разследващия орган за бързото разкриване събитието на престъплението, за своевременното и качествено провеждане на отделните действия по разследване и необходимите оперативно-издирвателни мероприятия, а също така и добре проведената организация на координацията между разследващия и оперативния орган на полицията.

Успешното водене на досъдебното производство зависи от организацията на дейността във връзка с получаване, възлагане и проверка на всички постъпили в полицията, митниците, Националната агенция по приходите и Министерството на отбраната заявления, писма на граждани, съобщения от обществени организации, учреждения, фирми и длъжностни лица. Съкращаването на периода от получаването на съобщението за извършено престъпление от органа по разследване до образуване на досъдебно производство спомага да се проведат своевременно необходимите действия по разследване съобразно НПК за откриване, фиксиране и изземване на доказателства, за установяване на виновните лица и възпрепятства заличаването на следите от престъпленията.

Осигуряването на своевременно провеждане на проверките, бързото и пълното разкриване на престъпленията изискват от всеки разследващ орган по чл. 52, чл. 194 и чл. 411 от НПК точно да спазва установения ред за приемане и разглеждане на заявленията и съобщенията за престъпления и за провеждане на неотложните действия по разследването.

Разследващият орган по НПК е длъжен да приема всяко получено заявление и съобщение за подготвящото се или извършено престъпление и да взема необходимото решение. Заявленията и писмата на гражданите могат да бъдат устни или писмени. Устните се протоколират, като се посочват времето и мястото на направеното заявление, сведенията за личността на заявителя, обстоятелствата по подготвящото се или извършено престъпление и данните, които ги потвърждават. Трябва да се отрази в протокола онова, което е известно на заявителя за извършителя на престъплението: отличителните му белези, евентуалното му местопребиваване и другите характерни данни, относими към отличителните характеристики на предмета, обективната страна на заявеното престъпно деяние. Разследващият орган по всяко заявление или съобщение извършва анализ на съдържащите се в него фактически данни.

Когато не е необходимо провеждането на предварителна проверка, взема едно от следните решения: предлага на съответния прокурор образуване на досъдебно производство - чл. 212, ал. 1 от НПК (извън случаите по чл. 212, ал. 2 от НПК); мотивира предложение до прокурора за прекратяване работата върху заявлението (съобщението); предава материалите на съответния разследващ орган. Тези решения могат да се вземат и след извършване на необходимата проверка.

Законът задължава разследващия орган при получаване на заявление или съобщение, в което се откриват признаци на престъпление и необходимост от провеждане на неотложни действия, незабавно да извърши същите съгласно чл. 212, ал. 1 от НПК, като досъдебното производство се счита за образувано със съставянето на протокола за първото действие по разследването (чл. 212, ал. 2 от НПК).[1]

В случаите на производства по чл. 356-367 и чл. 411а - 411е[2] от НПК освен специалните изисквания на тези законови разпоредби са в сила общите изисквания, относими към института на образуването на досъдебното производство по НПК:

а) наличие на законен повод и достатъчно данни за признаци на престъпление;

б) оценка на наличните фактически данни в следните насоки: налице ли е извършено деяние и откриват ли се в него признаци на престъпление; достатъчни ли са фактическите данни, съдържащи се в заявлението или съобщението, за да се направи извод за необходимост от образуване на досъдебно производство; отсъстват ли обстоятелствата, които изключват образуването на

[1] Такова решение за водене на досъдебно производство има за последица най-рационалното използване на силите в противодействието на престъпността, допринася за по-бързото установяване и разобличаване на виновните лица. В противните случаи не само се отклоняват сили от разкриването на действително извършени престъпления, но е възможно и допускане на необосновани задържания на лица и други вредни последици.

[2] Специализираните съдилища, които функционират от 01.01.2012 г., са призвани да осигурят бързо и ефикасно правосъдие за успешно противодействие на организираната престъпна дейност и тежките умишлени престъпления. Съгласно глава Тридесет и първа „а“ от НПК сред разследващите органи в тези случаи са и специализираните разследващи полицаи. Това налага те да знаят за кои престъпления по НК могат за им се възложат действия по разследване от специализираната прокуратура. Съгласно чл.411а от НПК са посочени подсъдните на специализираните съдилища престъпления по НК на Република България. Съгласно чл. 93 от НК организираната престъпна група е структурирано трайно сдружение на три или повече лица с цел да вършат съгласувано в страната или чужбина престъпления, за които е предвидено наказание лишаване от свобода повече от три години.

производство; действието (бездействието) не съдържа ли формално признаци на деяние, което Наказателният кодекс разглежда като незначително и на това основание не представлява обществена опасност; компетентен ли е органът на досъдебното производство да вземе решение за образуването му за съответния вид престъпления.

Разследващият орган има правото да вземе решение, с което да не предложи образуване на даден вид досъдебно производство по НПК при наличието на определени фактически и правни предпоставки. Той може да препоръча прекратяване на работата по определения случай, но окончателно е решението на прокурора (чл. 213, ал. 1 от НПК). Той може и да уважи мотивите на разследващия орган, които са свързани с оценка за незначителност на извършеното деяние, ниска обществена опасност и възможност извършителят на деянието да бъде поправен чрез обществено въздействие или чрез налагане на административно наказание[3].

Възможни са случаи, когато с решението се препращат заявления или съобщения на друг орган за разследване в съответствие с правилата за подсъдност. Разследващият орган не е освободен от задължението да проведе необходимите неотложни действия по разследване или оперативно-издирвателни мероприятия за пресичане, разкриване на престъпната дейност, запазване на следите от престъплението, осигуряване събирането на необходимите гласни, писмени, веществени доказателства и оперативна информация. За тези свои действия той уведомява съответния прокурор. Жалбоподателят се уведомява за резултатите от проверката и се съобщава на тъжителя за препращането на материалите на друг разследващ орган и друг район. Ако са налице предпоставки за извършено деяние, по което е задължително специализирано досъдебно производство, съответните материали се предават незабавно на компетентния разследващ орган (чл. 411в, ал. 2 от НПК)[4].

Целта на предварителната проверка на първичните материали е да се получат допълнителни фактически данни, потвърждаващи или опровергаващи наличието на престъпление, с което ще се осигурят законност и обоснованост на бъдещото решение.

Когато информацията за евентуално престъпно деяние е постъпила директно в полицейския, в митническия или в органа на Националната агенция по приходите (НАП), той следва да извърши необходимата проверка. Тя може да се проведе от този орган, който е получил информацията, или да се възложи на друг. При очевидни факти за извършено престъпление, които налагат незабавно започване на досъдебно производство по НПК от компетентните органи, е недопустимо разширяване на обема на проверката извън условията, посочени в НПК. Забавянето може да доведе до затруднения при събирането на доказателства в бъдещото разследване.

2. Тактическа организация на разследването при водене на досъдебното производство по НПК

Организационните условия за успешно водене на досъдебното производство са: добрата подготовка за своевременно и качествено провеждане на действията по разследване и оперативно-издирвателните мероприятия на полицията, широкото прилагане на научно-технически средства, привличането на специалисти, осигуряването на добро взаимодействие с другите органи на МВР, с МО, Министерството на финансите (Агенция „Митници“, Националната агенция по приходите)[5], използване помощта на обществеността и осъществяване на ефективен контрол в процеса на воденето му.

Подготовката на действията по досъдебното производство позволява да се фиксират по-пълно първоначалната обстановка на местопроизшествието, подпомага изземването на необходимите следи, получаването на възможно най-пълна информация за пострадалите лица и свидетелите, за отделните обстоятелства по извършеното престъпление и т. н., съдейства да се установят виновните лица и да се предотврати унищожаването на изобличаващите ги следи, да се открие придобито по престъпен начин имущество.

Подготовката за качествено провеждане на разследването е в пряка връзка със степента на правната подготовка на субектите по чл. 52, 194, 411в, ал. 2 от НПК. Важни са уменията да се използват оперативно-издирвателните възможности на полицията. Те ориентират органите при разследване в определени насоки - например относно отличителните белези на участващите в престъпното деяние, предметите, имащи значение за установяването и разобличаването на виновните лица, откриването на лица, които могат да бъдат разпитани като свидетели, и други източници на доказателства.

За разследващите не съществуват затруднения от правно естество да привличат други сили от МВР, МО, МФ чрез съответния им ръководител, когато е необходимо провеждането на оперативно-издирвателни мероприятия, осигуряващи добрата организация на предстоящите действия по разследване (чл. 136 от НПК).

Използването на научно-техническите средства е едно от организационните условия за успешното установяване на виновните лица. Чрез тях могат да се открият, фиксират, изземат и съхранят различни следи и предмети с доказателствено значение и да се създават оптимални условия за провеждане на експертно изследване.

Централно място в разследващите действия заема огледът на местопроизшествието. В комплекса от организационни мерки във връзка с провеждането му следва да се отбележат следните:

[3] Подобни действия ще са невъзможни в случаите, когато очевидността на извършеното престъпление не подлежи на съмнение, обществената му опасност е голяма и провеждането на неотложни действия по разследването не търпи отлагане.

[4] Този ред за придвижване на постъпилите информационни данни следва да се спазва, когато не е необходимо провеждането на предварителна проверка.

[5] Вж. Инструкция № 39 от 12.12.2011 г. на МВР и МФ за взаимодействие между МВР и Националната агенция за приходите. ДВ, бр. 100/20 декември 2011 г.

- Своевременно посещаване на местопроизшествието след получаването на съобщението и незабавно провеждане на огледа[6]. Като се изключат случаите, когато местопроизшествието се посещава от следствено-оперативна група, пребиваваща постоянно или формираща се при възникване на потребност от дежурния служител в управлението на МВР, при другите могат да възникнат определени организационни затруднения във връзка с необходимостта от своевременност на посещението[7].

- Охрана на местопроизшествието, която трябва да запази неизменна конкретната обстановка. В тази връзка съответните мерки се вземат от дежурния служител, приел съобщението, който насочва към местопроизшествието най-близките постове, патрулни наряди, а при липса на такива в отдалечените райони на селищната система се задействат местни сили за охрана на обществения ред. Първият пристигнал извършва следните неотложните организационни действия: осигурява медицинска помощ на пострадалите лица и евентуалното им транспортиране до медицинско заведение, установява очевидците на местопроизшествието, взема мерки за запазване на следите и предметите, намиращи се на местопроизшествието, организира преследване на заподозрените лица по „горещи следи". Огледът в значителна степен зависи от включването на други органи на МВР, МО, МФ, на криминалистическа и друга техника.

Организационната дейност на подготвителния стадий на огледа на местопроизшествието може да се систематизира в следната последователност: оказване на медицинска помощ, когато тя е липсвала към момента на пристигането на служителя; отстраняване на всички лица, които създават затруднения при огледа на местопроизшествието; изясняване на най-характерните моменти от обстоятелствата по станалото произшествие чрез беседи с очевидци, пострадали или пристигнали първи длъжностни лица; организиране издирването на укрилия се извършител; осигуряване опазването на следите и предметите, които ще имат евентуално доказателствено значение за досъдебното производство; провеждане на действията, които е пропуснал да извърши компетентния орган, пристигнал пръв на местопроизшествието.

Този списък от организационни действия не е изчерпателен, нито е задължителна последователността на отделните действия, които зависят от конкретната ситуация.

Успешното провеждане на огледа от органа на досъдебното производство зависи от дейността от другите лица, пристигнали на местопроизшествието. Оперативният работник го улеснява както с извършваните технически действия, които му се възлагат, така и с провежданите беседи и други оперативно-издирвателни мероприятия, тъй като предоставя получената информация незабавно на произвеждащия огледа. Значение има участието на специалиста експерт, който помага да се изясни механизмът на извършените действия на местопроизшествието предимно чрез откриването, фиксирането и изземването на следи и предмети, имащи значение за разследването.

При необходимост органът на досъдебното производство се подпомага от водач на следово куче, когато съществуват възможности да продължи преследването по „горещи следи" на виновните лица или да се открият оставени от тях вещи, които може да не попадат в рамките на района, определен за местопроизшествие. Както организационната помощ на участващите в подготовката за огледа на местопроизшествието е предпоставка за успешното му провеждане, така и резултатите от него са източник на обратна информация за по-ефективното реализиране на допълнителни организационни и оперативно-издирвателни мероприятия.

Благоприятно обстоятелство е, когато неотложното процесуално действие се извършва от оперативен работник, районен инспектор при условията на чл. 194, ал. 3 от НПК. Тогава основната му функция дава възможност бързо да се ориентира в обслужваната от него територия, да набележи кръга от заподозрени лица и да привлече обществеността за постигане на желания успех в бъдещото разследване. Разследващият използва установените при огледа следи и предмети, за да определи допълнителните неотложни действия, които трябва да извърши.

Особено място в организационната дейност при огледа на местопроизшествието заемат мероприятията по установяване на лицата, които могат да бъдат свидетели, и подготовката за провеждане на техния разпит[8]. Чрез тях и заедно със събраните други доказателства при огледа на местопроизшествието се цели да се разкрие по-пълно картината на извършеното престъпление.

Предмет на свидетелските показания е това съдържание на устното изложение на свидетеля, което има определено процесуално значение за предмета на доказване и е облечено в предвидената от закона процесуална форма[9]. Това са всички онези фактически и юридически признаци на престъпното събитие - време, място, способ на извършване и другите обстоятелства във връзка с него, въпросите за вината, мотивите за извършването на престъплението, влияещи на степента и характера на отговорността на виновните лица и разкриващи тяхната личност, характера, размера на нанесените щети[10]. Това може да бъде

[6] Създаването на организационни условия в тази насока позволява да се установят всички необходими за изясняване на случая изменения в конкретната обстановка.

[7] Правните основания за провеждането на огледа са чл. 155-157 от НПК. Същността на огледа, неговите задачи, обекти, видове процесуални и тактически основи са разработени детайлно в редица изследвания на учени в областта на наказателния процес и криминалистиката. Вж. Павлов, Ст. Наказателен процес на НРБ. С., „Наука и изкуство", 1979, с. 441; Вакарелски, Ив. Криминалистика. С., „Наука и изкуство", 1972, с. 560-594; Георгиев, Г. Оглед на местопроизшествието. С., „Профиздат", 1971 и др.

[8] При определянето на лицата, които могат да бъдат свидетели, и при разпита им разследващият орган се ръководи от разпоредбите на чл. 139-141 от НПК. Въпросите за наказателно-процесуалната криминалистическа характеристика на разпита, в т. ч. и на свидетели, са обстойно разработени в литературата. Вж. Павлов, Ст. Цит. съч., с. 422-424; Вакарелски, И. Цит. съч., с. 621-719.

[9] Вж. Топалов, П. Свидетелски показания (източник на доказателства). С., ВСШ - МВР, 1982, с. 101.

[10] Тук могат да се конкретизират обстоятелствата за поведението на виновните лица след извършването на престъплението, ролята и характера на действията на

детайлизиран списък от въпроси, на които следва да търси отговор органът на досъдебното производство, когато провежда мероприятия за откриване на свидетели. Той се насочва преди всичко към откриване на свидетели - очевидци на престъплението[11]. Уточняват се онези лица, които, макар и да не са очевидци, разполагат с информация за престъплението и за действията по заличаване на следите от него[12].

Действията, които органът на досъдебното производство осъществява или изисква реализирането им, се систематизират според степента на най-честото им използване на:

- беседи с граждани, намиращи се около местопроизшествието, които се провеждат от него или от придружаващия го оперативен работник, районен инспектор или пътен полицай, митничар и т. н.;
- отправяне на искания до други органи на МВР, до МО, МФ, общини, кметове и други участници в поддържането на обществения ред (обществени районни инспектори, членове на доброволни формирования за съдействие на МВР при бедствия и др.) за сътрудничество при откриване на свидетели;
- разгласяване на информация за станалото произшествие сред пътниците в обществения транспорт (автобуси, трамваи, тролейбуси), сред водачите на таксита и др.

Организационните мероприятия по своя предмет могат да бъдат условно разделени на две групи: мероприятия за откриването на свидетели, които ще подпомогнат установяването на извършителя и мероприятия, подпомагащи осигуряване на свидетели, които допринасят за разобличаването на виновното лице. Не е желателно да бъде предмет на свидетелски показания информация, която се основава на слухове, мнения и умозаключения или ако свидетелят е уличен в престъпление[13].

Натрупаният опит от органите на досъдебното производство в МВР, МО, МФ[14] очертава насоките, в които трябва да се детайлизират работните операции на всички, привлечени в помощ на провеждащото се разследване. Разследващият трябва умело използва всяка възможност за установяване на свидетели, които биха описали или нарисували портрет на виновното лице, което са видели на местопроизшествието или в момента на напускането му.

От тази категория установени свидетели могат да се извлекат фактически данни за особеностите в поведението и говора на извършителите, техните имена и прякори, което подпомага успешното издирване. Възможно е да се уточни посоката, в която са се укрили, видът на използваното транспортно средство, марка, цвят, номер, намиращи се в него предмети, както и други обстоятелства[15].

Чрез организационни мероприятия могат да се установят свидетели за следните по-характерни обстоятелства:

а) при беседи с лица от медицинските заведения се открива възможност да се установи по гласен път: кой се е обърнал за съдействие към медицинското заведение; кой е довел пострадалото лице в заведението; в какво състояние е бил пострадалият; какво е разказал пострадалият на персонала за обстоятелствата около извършеното деяние;

б) при беседи със служители в оказионни магазини се уточнява: къде е направен опит да се пласират вещите, предмет на престъплението; какво е характерно за предлаганите вещи; какво е споделено за характера, свойствата или източника на придобиването им; как са били оценени вещите; какви са отличителните белези на предлагащите ги лица и т. н.;

в) в случаите на пътно-транспортно произшествие чрез беседи със служителите в автомобилни фирми и сервизи се установяват свидетели за следните обстоятелства: какви моторни превозни средства са постъпили с характерни повреди по тях; какви обяснения са дадени от водача на МПС за повредите; забелязани ли са телесни повреди по тялото на водача на МПС, следи върху облеклото му; какво е било състоянието на водача на МПС (признаци за употреба на алкохол, психически неспокоен и т. н.); какви транспортни средства за обществен превоз могат да преминат по очертания маршрут; кои са водачите на МПС в часа на настъпилото престъпно събитие и т. н.

Разследващият орган трябва да отделя особено внимание не само на наличните доказателства, но и на допълнителната ориентираща информация, постъпила от проведените организационни и оперативно-издирвателни мероприятия. В сложни като фактология случаи следва да се спазват препоръките за изготвяне на подробен план за провеждане на разпита, за събиране на информация за личността на разпитваното лице, провеждане на консултации със специалисти, предварително уточнени поименно в съответната специализирана служба на МВР, МО или МФ.

Възможната степен на повторяемост в действията позволява разработката на някои примерни варианти за организационна дейност на разследващите полицаи и митнически инспектори от МВР, МО и МФ. При разпита на свидетел се извършват следните обичайни действия: уточняване на кръга от въпроси, които ще се изясняват; последователност на поставянето им; наличие на обстановка,

---

всеки от тях, поведението, състоянието (например признаци за употреба на алкохол) на пострадалия до, в момента и след извършване на престъплението, мястото, от което са възприемани описаните обстоятелства от свидетеля, и т. н.

[11] Наблюдавалите факта на престъплението се издирват сред минувачите край местопроизшествието, сред обитателите на намиращите се близо до него жилища, работници и служители от учреждения и фирми.

[12] Такива могат да бъдат служителите в болничните заведения, където е откаран пострадалият или е потърсил помощ извършителят, служителите в магазини, където могат да се заложат вещи, в автосервизи, към които е възможно участвалият в пътнотранспортно произшествие да се е обърнал за ремонт на моторно превозно средство, и т. н.

[13] Вж. Топалов, П.Цит. съч., с. 124-155.

[14] Младенов, П. Митническо разузнаване и разследване. С., Университет за национално и световно стопанство, изд. „Стопанство“, 2011.

[15] Практиката посочва, че чрез оперативните беседи могат да се открият редица свидетели, необходими за разследването, ако тези беседи се проведат незабавно и целенасочено след получаване на съобщението, като се използва наличната ориентираща информация.

която ще позволи на свидетеля да разкрие детайлите на всички известни му обстоятелства по делото.

Възможно е чрез въпросите да се търси обяснение на възникнали противоречия, евентуално премълчаване или невярно описание на дадено събитие поради заинтересуваност. За предотвратяване на такива случаи се създават условия, при които се избягва нежелателното общуване между свидетелите или с други лица, незабавно се провеждат запланувaните разпити на свидетели и т. н. „Изтичане“ на информация е възможно да настъпи и поради въздействие върху свидетелите от страна на заинтересувани лица - близки на заподозрените, имащи изгода да възпрепятстват разследването.

В редица случаи и особено по делата, по които се спира производството поради това, че остава неразкрито виновното лице, не се разпитват всички необходими свидетели. На следващо място - допуска се недооценка на конкретната ситуация, в зависимост от която се определя кръгът от лица, които трябва да се разпитат[16].

Органът на разследването трябва да снеме обясненията на лицата, пострадали от престъпното деяние, като техният разпит се провежда незабавно след установяване факта на престъпното деяние. Разследващият трябва да уточни предварително въпросите, които ще изяснява с помощта на пострадалото лице; своевременно да проведе разпита и да приобщи към делото вещите и необходимите документи, притежавани от него. При изпълнението на тези задачи му се оказва необходимото съдействие в съответствие с НПК.

Въпросите, които трябва да изяснява пострадалият, са аналогични с тези, които се задават на свидетелите очевидци. Вниманието се заостря върху: лицата, които се подозират; степента на близост с тях; обстоятелствата, при които се е оказал на местопроизшествието; допринесъл ли е с поведението си за изменения в обстановката на местопроизшествието и т. н.; при употребено насилие може ли да посочи вида на оръдието, което е използвано от извършителя; когато лицето е тежко наранено, се разпитва след разрешение на лекар или в негово присъствие, като е получено разрешение и от съответния съдия по местопроизшествието. Ако е извършено посегателства върху вещи, те трябва да се конкретизират по вид, по количество, качество, номер, цвят, вид материя и т. н.

Типични за бързото или незабавното досъдебно производство по НПК са следствените действия: задържане на обвиняемото лице[17], личен обиск и разпит, претърсване и изземване. Фактическото задържане на обвиняемото лице може да съвпада по време с воденето на досъдебното производство (чл. 35, ал. 3 и 4 от НПК). Препоръчително е в изготвящия се протокол за задържане да се посочат фактическите обстоятелства по задържането вместо стереотипни формулировки (задържан при извършване на кражба и т. н.). Както разследващите полицаи и митничари, така и патрулните и постовите полицаи и митническите служители трябва добре да отчитат доказателственото значение на фактите, установявани при пристъпване към задържане на обвиненото в извършване на престъпление лице и да ги отразяват в съставения протокол[18].

Органът на досъдебното производство пристъпва към задържане на лице, извършило престъпление: когато то е заварено при извършване на престъплението или непосредствено след извършването му; когато е посочено от очевидец; когато са открити явни следи от престъплението върху тялото и дрехите му или в жилището му; когато се е опитало да избяга; когато няма постоянно местожителство или не е установена самоличността му.

Задържането може да се извърши незабавно, като се уведомява прокурорът. Този акт на процесуална принуда е различен от действията на полицията, при които в определени случаи е възможно принудително отвеждане на лица в РПУ - МВР. При тях може да се развие принудителна административна мярка - например, когато лицето буйства, грубо нарушава обществения ред, възпрепятства орган на полицията и т. н.[19]

Задържането на обвиняемото лице по досъдебно производство по НПК се извършва от разследващия орган. То може да бъде оправдано само когато поради конкретните обстоятелства постигането на целите по разкриване на престъплението го правят неотложно.

Мотивите за задържането са: да се попречи на лицето да възпрепятства установяването на истината; да се пресече или предотврати по-нататъшна престъпна дейност; да се избегне вероятността виновното лице да се отклони от отговорност.

Органът на досъдебното производство е длъжен в протокола за задържане да посочи основанието, мотивите, деня, часа, годината, месеца, мястото на задържане, обясненията на задържаното лице и времето на съставянето на протокола. Следва да се разграничават времето и мястото на фактическото ограничаване на свободата на дадено лице от времето и мястото на взетото решение за извършване на това действие, документирано чрез съставянето на протокола.

Провеждащият производството по НПК има право при задържането на лицето да извърши обиск (чл. 164 от НПК) без санкцията на съда. Обискът има за цел да се открият следи и предмети, които го уличават в извършеното престъпление. При необходимост се извършва

[16] Това е в пряка връзка с подготовката на водещия за разследването и с умението му в дадена ситуация да определи направленията, в които ще изследва нейните фактори, лицата, които ще му съдействат, които ще бъдат безразлични или в скрит конфликт с него. Умението да се оцени най-точно многофакторната обстановка, при която започва работата, предопределя успеха на досъдебното производство.

[17] Задържането на обвиняемото лице понякога се отнася към неотложните действия, които трябва да извърши органът на досъдебното производство. Освен внимателния подход към извършването на това следствено действие, за да не се допусне унищожаването на следи и изхвърлянето на предмети, то трябва надлежно да се документира.

[18] Например опитът за бягство при приближаване на служителя на МВР или на митницата, захвърлянето на забранени за носене вещи или други постъпки до задържането трудно могат да се фиксират с доказателствени средства като оглед, освидетелстване и обиск, тъй като те не обхващат в комплекс извършените действия от обвиняемото лице и състоянието на интересуващата ни обстановка.

[19] Вж. Лазаров, К. Принудителни административни мерки. С., „Наука и изкуство“, 1981, с. 111-112.

освидетелстване на тялото му (чл. 158 от НПК) с оглед откриването по него на характерни белези и рани.

В неотложни случаи се извършва претърсване и изземване без предварителното съгласие на прокурора (чл. 212, ал. 2 от НПК). За целта трябва да са налице достатъчно основания за предположение, че в определено помещение се намират предмети, които имат значение за разследването.

Претърсването на помещения или местност, намираща се в лично ползване на разследваното лице, може да има за цел не само издирването на предмети, а също и на скрили се извършители, а в някои случаи и откриване на пострадалото лице (по дела за незаконно лишаване от свобода или самоволно задържане на малолетно дете - отвличания). Когато престъплението не е разкрито, претърсването може да се извършва в помещения както на заподозрените, така и у други лица.

Претърсването до голяма степен зависи от добрата предварителна подготовка. Към основните подготвителни мероприятия се отнасят:

- събиране и изучаване на предварителната информация за обектите на претърсването (помещения, местност, характер на издирваните предмети) с оглед осигуряване целенасоченост на действията;
- определяне на времето за провеждане на разследването - във възможно най-краткия срок от момента на получаването на първичната информация от органа на досъдебното производство за местонахождението на търсените вещи, предмети, следи, лица;
- подбор и определяне броя на лицата, които ще участват в претърсването, и тяхното инструктиране;
- запознаване с наличната информация, разпределяне на работните операции, съобразяване с условията, при които ще се извършват, и с характера на основните функции на лицата, привлечени за претърсването (предимно оперативни работници, полицейски инспектори, експерти от МВР, военни, митнически служители);
- подготовка на техническите средства, осветителната техника, фотоапаратурата, издирвателните прибори и др.

В инструктажа на участващите в претърсването се обръща внимание върху следните тактически особености: извършване на първоначален общ оглед на помещенията (местността); насочване към подозрителните места, изискващи уточняване на специфичното, внимателна проверка (при необходимост и с помощта на технически средства).

Последователността от действията на участниците не трябва да създава впечатление у лицата, присъстващи на претърсването, за предварителна осведоменост на разследващия орган. При претърсване и изземване по дела с неизвестен извършител усилията са насочени към издирване на свидетели, следи и предмети, които да доведат до неговото откриване. Следите могат да бъдат разнообразни в зависимост от вида на престъплението (например при убийство могат да са части от трупа на жертвата, следи от кръв или други вещества, оставени върху предмети, използвани от извършителя и т. н.).

Постиженията на съвременната наука дават значителни възможности за установяването на извършителите[20]. Органът, водещ разследването по НПК, трябва да потърси съдействие и да се консултира със съответните специалисти чрез привличането им за участие в неотложните следствени действия. Към неотложните действия, извършвани от разследващия орган, се отнасят обясненията на обвиняемото лице.

2.1. Разпит на обвиняемото лице

Важно първоначално процесуално действие е задържането на обвиняемото лице. То се провежда в онези случаи, когато се разполага с достоверни данни за решението на определено лице да извърши и е извършило престъпление. Задържането на участниците в престъпление не е само процесуален акт, но и сложно тактическо действие. Основание за задържане на лице за извършено престъпление е иззетият от него предмет на престъплението. Освен това основание са и другите събрани доказателства при разпита на свидетелите, иззетите документи и т. н.

Непосредствено след задържането на лицето то трябва да бъде разпитано. При този първоначален разпит трябва да изяснят преди всичко две групи въпроси. Към първата група се отнасят всички въпроси, свързани с личността на задържания, т. е. снемане на неговите установъчни данни - образование, професия, месторабота, съден ли е преди това, семейно положение, здравословно състояние и т. н.

Втората група въпроси, които подлежат на изясняване при разпита на обвиняемия, засягат обстоятелствата, определящи факта на извършване на престъплението. Ако задържаният се признава за виновен, това означава, че разследващият орган предварително е изяснил някои въпроси относно престъплението - например кога, къде и как е извършено, и е събрал необходимите доказателства в тази насока.

Обвиняемият е една от централните фигури в досъдебното производство по НПК. При разпита разследващият не трябва задължително да се стреми само към признание от негова страна, защото само то не може да се смята достатъчно за пълнотата на разследването. От това, дали се признава за виновен, зависи изборът на тактиката на неговия разпит, но винаги след предявяване на обвинението той трябва да бъде разпитан именно като обвиняем. Не трябва да се смята за правилно мнението, според което на обвиняемия трябва да се даде определено време, в което той да обмисли своите обяснения. Незабавният разпит може да осигури успеха на разследването и съвсем не означава нарушаване правото на обвиняемия на защита.

Разпитът на обвиняемия често е свързан с преодоляване на редица трудности от тактически характер. При неговото провеждане ясно се разграничават три основни момента. Първият момент е началото на разпита, когато на

[20] Например те могат да бъдат открити: по оставената от тях слюнка върху цигара, чрез която се определя ДНК принадлежност; чрез кръвта - кръвната група и полът им; по следите от взлома се уточнява не само способът за извършване на престъплението, но и видът оръдие, с което е извършен; по следите от зъбите, оставени върху продукти, използвани от заподозрения, и т. н.

обвиняемия се разясняват неговите права, какво е обвинението и се уточняват биографичните му данни. Тук няма особености в тактиката на провеждане на разпита. Вторият, основният момент от разпита е свободният разказ на обвиняемия за случилото се. Той започва с молбата на разследващия към обвиняемия да даде обяснения по предявеното обвинение. По време на тези обяснения в зависимост от поведението му се определя тактиката за следващия етап на разпита, като се уточняват някои факти чрез допълнителни въпроси.

За разобличаване на обвиненото лице могат да бъдат използвани различни тактически способи, основаващи се на доказателствата по делото, което заставя разследващия своевременно да проверява всички доказателства. Особено важен е правилният избор на последователност при предявяване на обвиняемия на събраните по делото доказателства, което спомага за бързото му разобличаване. Силата на този тактически способ се заключава в това, че по този начин разследващият не дава възможност на обвиняемия да построи свое лъжливо алиби[21].

Друг тактически способ за проверка и разобличаване на лъжливите обяснения на обвиняемия е неговият повторен разпит, при който разследващият може да установи несъответствието с предишните му обяснения. Надежден способ за разобличаване на обвиняемия е представянето на цялата съвкупност от доказателства по делото, за което разследващият орган трябва предварително да избере подходящ момент в процеса на разпита.

2.2. Претърсване, изземване и личен обиск

Претърсването и изземването се провеждат от органите на разследването по НПК с цел да се открият различни веществени доказателства - предмети и документи, имащи значение за разобличаване на участниците в престъпната дейност. Претърсването се провежда обикновено в началния етап на разследването, но това не изключва възможността за неговото осъществяване и на следващите етапи.

Основните задачи на претърсването са следните: а) откриване и изземване на веществени доказателства и документи; б) откриване на различни видове материали, позволяващи да се установи виновният; в) откриване на имуществото на обвиняемия с цел да се осигури възстановяването на причинената щета. В зависимост от това на кой етап от разследването се провежда претърсването, то трябва да бъде осъществено своевременно, защото всяко негово забавяне може да доведе до безвъзвратна загуба на ценни доказателства, до тяхното унищожаване от заинтересуваните лица.

Тактиката на претърсването са не само научнообосновани криминалистически препоръки, но и умението на разследващия да открие онова, което другите не забелязват, умението му да предположи всички уловки на претърсваното лице.

2.3. Оглед на предмети и документи

Огледът е такова процесуално действие по НПК, което способства за изучаване, разкриване и изследване на признаците, свойствата и състоянията на тези обекти, тяхното взаимно положение и взаимна връзка.

Огледът се подразделя на: оглед на местопроизшествието, оглед на предмети и документи, външен оглед на трупа на човек или животно, оглед на участъци от местността и помещенията. Организацията и тактиката на провеждане на огледа са доста широко изследвани в теорията[22], затова ние няма да се спираме на тях подробно.

Провеждането на процесуалния оглед по НПК на предметите и документите по делата способства изключително за установяване на редица доказателства за участието на обвиняемите лица в извършване на престъплението.

2.4. Разпит на свидетелите

Органът на досъдебно производство трябва да се ръководи от чл. 117-123а от НПК, които определят основните тактически изисквания към разпита на свидетелите. При него трябва да се обръща особено внимание на лъжесвидетелстването, тъй като то може да нанесе непоправима вреда на самото разследване, което е недопустимо от гледна точка на законността.

Определянето на кръга на свидетелите по различните дела зависи главно от конкретния факт на престъплението, от наличната информация, която се явява основание за образуване на наказателно производство по НПК. Ето защо разследващият орган винаги трябва да разширява кръга на свидетелите, тъй като това е важна предпоставка за доказване престъпната дейност на обвиняемите.

Разследващият трябва да се подготви, като анализира задълбочено материалите по делото с оглед личността на свидетеля и неговите връзки с обвиняемия, като същевременно трябва да спазва принципа на последователност при разпита на свидетелите.

При анализа на информацията във връзка с подготовката за разпита на свидетелите разследващият орган може да използва и материалите, получени по оперативен път.

Редът и времето за призоваване на свидетелите в значителна степен се определя от конкретните обстоятелства по делото. Разпитът на свидетеля започва с установяване на неговата самоличност и на отношенията му с обвиняемия, с разясняване на задълженията му и с предупреждение за отговорността му по чл. 290 от НК за лъжесвидетелстване.

Разследващият трябва да създаде предразполагаща обстановка при разпита на свидетеля. Прибързаността или провеждането му, без да се вземат под внимание психологическите особености на личността, може да превърне разпита във формална беседа.

Резултатите от разпита на свидетелите в голяма степен зависят от тактическите умения на разследващия.

[21] В такива случаи обикновено разпитът на обвиняемия започва с предявяване на доказателства за различни незначителни на пръв поглед епизоди и обстоятелства по делото, а след това - на по-сериозни доказателства.

[22] Георгиев, Г. Оглед на местопроизшествието. С., 1971, и други.

Правилното установяване на първоначалния психологически контакт със свидетеля повишава чувството му на отговорност и поражда у него искрено желание добросъвестно да помогне на разследването по делото.

Тактиката на разпита на добросъвестен свидетел се определя от такива похвати, които биха помогнали за пълното излагане от него на всички известни му обстоятелства по делото. Тези показания трябва да бъдат проверени и оценени в съвкупност с другите доказателства по делото. Друга тактика се прилага към онези свидетели, които лъжесвидетелстват и се отказват от показанията си. Първоначално разпитващият трябва да изясни причината за подобно поведение. Това той може да постигне: първо - чрез съпоставяне на такива показания с всички доказателства по делото; второ - посредством използване на оперативни средства и мерки за получаване на информация, и трето - чрез убеждаване на свидетеля, че той трябва да се откаже от лъжесвидетелстването. Надежден тактически похват за разобличаване на лицата, които лъжесвидетелстват са детайлизацията и конкретизацията на разпита.

3. Тактическо планиране на досъдебното производство, водено от разследващи полицаи и митнически инспектори

Преимущество на нашия НПК е, че като налага необходимостта от неотложни процесуални действия и препраща към спазване на условия, не ги е изброил изчерпателно. Органът на разследването, съобразно потребностите на конкретната ситуация, ги определя по вид и последователност на извършване. Тя се определя от конкретната ситуация.

Неотложни могат да бъдат следните процесуални действия: потвърждаващи наличие в даденото събитие на признаци на престъпление; осигуряващи предотвратяване на подготвящо се или пресичане на извършващо се престъпление; необходими за възстановяване на нарушения ред и свързани с оказване на неотложна помощ на пострадалите; насочени към запазване обстановката на местопроизшествието и предметите, които могат да имат значение за делото, откриване и фиксиране на материални следи от престъплението; целящи установяване и фиксиране на други доказателства, ако забавянето ще доведе до заличаването им; осигуряващи възможност за незабавно разкриване на престъплението, установяване, издирване и задържане на виновното лице; необходими за определяне по-нататъшното уточняване на направлението на разследването, на оперативно-издирвателната дейност; имащи за цел да установят пътя и източниците за получаване на доказателства при досъдебното производство по НПК; осигуряващи възстановяването на материалните щети и възможна конфискация на имуществото.

Процесуалните действия могат да се групират в последователни действия:

а) разпит на обвиняем, пострадал, свидетел и свързаните с тях очна ставка, разпознаване на лица и предмети;

б) оглед, претърсване, изземване, обиск, освидетелстване, следствен експеримент;

в) експертизи и получаване на образци за сравнително изследване.

Липсата на изискването на неотложност при извършване на процесуалните действия показва, че досъдебното производство се образува от прокурора и се изпраща на съответния орган за провеждане на разследване. Прокурорът преценява дали са налице законовите изисквания за воденето му, дали събитието не представлява правна или фактическа сложност. Воденето на досъдебното производство от определен разследващ орган по чл. 52 и чл. 194 от НПК е в зависимост от вида на престъплението, мястото на извършването му, неговата квалификация и конкретната фактическа обстановка. Разследването обхваща набор от доказателствени средства, посочени в чл. 136 от НПК.

Задължително се спазват следните изисквания: за привличане на лице в качеството на обвиняем да има съгласие на наблюдаващия прокурор; получаване съгласие от наблюдаващия прокурор при определяне мярката за неотклонение на обвиняемия; изпращане на досъдебното производство с посочване на установеното при разследването, доказателствата и мнението на разследващия орган.

Тази форма на разследване по НПК се предхожда от извършена предварителна проверка от прокуратурата или от други административни органи. Разследването при нея изисква по-нататъшно задълбочено изясняване на случая, който, макар и да не представлява фактическа сложност, налага построяването и проверяването на определени версии, планиране дейността на разследващия с оглед събиране и изследване на всички доказателства, установяване на всички обстоятелства във връзка с извършеното престъпление и виновните лица.

4. Версии в досъдебното производство, водено от разследващи полицаи и митнически инспектори

Централно място в организационната работа по досъдебното производство заема дейността по построяване и проверка на версии[23]. Версиите позволяват да се изгради обща представа за престъплението (общи версии), други обхващат отделни направления на дейност с цел установяване на виновните лица, способа на извършеното престъпление и други обстоятелства и доказателства по тях, имащи значение за делото (частни версии).

Процесът на построяване и проверка на версиите обхваща етапите, подпомагащи пълното разкриване на извършеното престъпление. В началото се изследва наличната информация, въз основа на която е образувано досъдебното производство. Стремежът е да се узнае повече за обвиняемия, за пострадалия, за взаимоотношенията им и за другите обстоятелства около тях. При дела с неизвестен извършител на престъплението всички данни имат относително равно значение, тъй като не се знае кои от тях

[23] Коцева-Владимирова, Е. Версии при разследването. С., „Юриспрес“, 2002.

ще очертаят пътя за разкриване на виновното лице. Фактите се групират по степен на важност и роля за разкриването на престъплението и виновните лица. Те се съпоставят с конкретната обстановка, с натрупания опит и позволяват да се оцени значението на онези данни, които липсват. Водещият разследването построява версиите в такава последователност, определя числото им, съпоставя ги и оценява. Събраната информация по време на предварителната проверка дава възможност да се ограничи количеството на версиите, още повече, че случаите - предмет на досъдебно производство, не представляват фактическа сложност.

Върху построяването на версиите влияят в най-голяма степен следните обстоятелства: известен ли е авторът на престъплението; поведението на заподозряното лице; на кой етап от разследването се проверяват данните. При неизвестен извършител на престъплението разследващият орган осъществява неотложните действия в съответствие с изискванията на НПК, след което се провеждат допълнителните действия по разследването.

Етапът на разследването оказва влияние върху построяването на версиите. Когато разследващият действа по „горещи следи“, построява версии, чиито основания открива в данните, събрани на местопроизшествието, в оставените от заподозрения предмети, във вида и размера на откритите вещи, използвани от него, способа за извършване на престъплението и т. н.

Планирането, като елемент на тактическата организация на досъдебното производство, е мисловна, творческа дейност на органа на разследване, при която се определят целите и задачите в съответствие с изискванията на закона. То е средство за научна организация на труда на водещия делото и спомага да се подготвят своевременно предстоящите работни операции, уточнява последователността им и необходимото време за реализирането им от разследващия или от онези органи на МВР или митниците и НАП[24], които ще се използват в борбата с престъпността.

Версиите са логическата основа, центърът на планирането. Ако версията се основава на конкретни факти, на логическата дейност на разследващия, то планът е конкретно комплексно решение - програма за действие, насочена към проверка на всички версии.

По дела с несложна фактическа обстановка е допустимо да се съставят план-схеми на основните действия, които трябва да се извършат, и сроковете за изпълнението им. Действията по разследването в рамките на водените дела по НПК могат да обхванат различни видове разпити (на свидетели, пострадали, обвиняеми) оглед, претърсване, изземване, освидетелстване, обиск на лица, разпознаване на лица и предмети, очни ставки, вземане на образци за сравнително изследване[25]. В отделни случаи, обикновено при по-сложна фактическа обстановка и продължаване на срока на досъдебното производство, може да се наложи извършване на експертиза или следствен експеримент. Тези действия обаче не са характерни за бързото или незабавното досъдебно производство по НПК.

Изборът на процесуалните и организационните действия следва изискванията на НПК и оценката за тяхната целесъобразност като инструмент за изследване на конкретната ситуация.

Планът трябва да съдържа организационни мероприятия, подпомагащи провеждането на отделните процесуални действия, осигуряващи необходимата превантивна дейност, вземанията по граждански искове, налагането на наказания - глоба, конфискация. Планират се мероприятия за изготвяне на писма-предложения до учреждения, органи, организации и фирми за отстраняване причините и условията, които са способствали за извършването на престъплението.

Крайната цел на планирането е постигането на пълнота, всестранност и обективност при разследването на всяко престъпление - предмет на провежданото досъдебно производство. Съвкупността от факти, които подлежат на установяване, се определя от признаците на съответния състав на престъплението. Предметът на изследване (доказване) в най-общи рамки е посочен в чл. 102 от НПК.

Преследвайки тази цел, органът на разследването изяснява обстоятелствата, които позволяват правилно да се отговори на въпросите: извършено ли е престъпление; кои са виновните лица; какви са степента и характерът на тяхната отговорност; има ли обстоятелства, които водят до прекратяване на досъдебното производство; кои са обстоятелствата, способствали за извършване на престъплението, от чието установяване е възможно вземането на процесуални решения (например за определяне мярката за неотклонение, спиране на производството по делото, изпращането му по подсъдност и др.); определяне размера на вредите, причинени с деянието, и други обстоятелства, спомагащи за разкриването на обективната истина.

Пределите на изследването на обстоятелствата са равнището на знания за тях, влизащо в предмета на доказване, което е необходимо и достатъчно за еднозначен извод относно наличието или отсъствието на тези обстоятелства. Тактическата организация на досъдебното производство включва освен подготовката и провеждането на процесуални действия по НПК, и извършване на допълнителни действия, предявяване на досъдебното производство и изпращането му на прокурора при спазване изискванията на НПК.

[24] НАП - Национална агенция по приходите към Министерството на финансите.

[25] Следствените действия като разпит на обвиняем, очна ставка, разпознаване на лица и предмети, следствен експеримент, провеждане на експертиза, които са детайлно разработени в правната литература и сравнително по-рядко се срещат в краткосрочното досъдебно производство, не се разглеждат отделно в настоящата работа. За тези следствени действия и провеждането на експертизи виж Павлов, Ст. Наказателен процес на НРБ…, с. 424-441, 450-456; Вакарелски, И. Криминалистика. С., 1972, с. 612-749; Цеков, Ц. Криминалистика. С., 1998; Боев, И. Криминалистика. С., 2001 и др.

За безплатно участие в нашите каталози
пишете на office@safety.bg

safety.bg | Сигурното място

Единствената онлайн медия в България, обхващаща всички аспекти на:

Сигурността
Защитата
Безопасността
Охраната

Вижте всички

Новини
Статии
Анализи
Интервюта
Каталози

Очакваме ви на сигурното място!

ПОМИСЛИ ЗА МОЯТА СИГУРНОСТ!

ИНИЦИАТИВА

НА

НАЦИОНАЛНА АСОЦИАЦИЯ НА ФИРМИ ЗА ТЪРГОВСКА СИГУРНОСТ И ОХРАНА

ЗА ПОВИШАВАНЕ НА СИГУРНОСТТА В УЧИЛИЩАТА И ДЕТСКИТЕ ЗАВЕДЕНИЯ

С ПОДКРЕПАТА НА СТОЛИЧНА ОБЩИНА